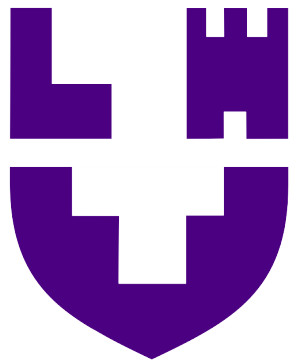

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ЛУЦЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

**Методичні вказівки до семінарських занять
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми «Соціальне забезпечення»
галузь знань 23 Соціальна робота
спеціальності 232 Соціальне забезпечення
денної та заочної форм навчання**

ЛУЦЬК 2023

Електронна копія друкованого видання передана для внесення в репозитарій Луцького НТУ

Директор бібліотеки _____ С.С. Бакуменко

Рекомендовано до видання вченою радою факультету цифрових, освітніх та соціальних технологій Луцького НТУ, протокол № ____ від « ____ » _____ 2023 року.

Голова вченої ради факультету _____ Г.А. Герасимчук

Розглянуто і схвалено на засіданні кафедри соціогуманітарних технологій Луцького НТУ, протокол № ____ від « ____ » _____ 2023 року.

Завідувач кафедри _____ О.М. Жук

Укладач: _____ О.Ю. Сільвестрова, кандидат філософських наук, доцент кафедри соціогуманітарних технологій Луцького НТУ

Рецензент: _____ Я.М. Мартинюк, кандидат історичних наук, доцент кафедри соціогуманітарних технологій Луцького НТУ

Відповідальний за випуск: _____ О.М.Жук, кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри соціогуманітарних технологій Луцького НТУ

Історія та теорія соціальної роботи: методичні вказівки до семінарських занять для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми «Соціальне забезпечення» галузь знань 23 Соціальна робота спеціальності 232 Соціальне забезпечення денної та заочної форм навчання / уклад. О.Ю.Сільвестрова. Луцьк : Луцький НТУ, 2023. 52 с.

Методичне видання складене відповідно до діючої програми курсу «Історія та теорія соціальної роботи» з метою визначення завдань до семінарських занять та надання методичної допомоги у процесі їх виконання.

Призначене для здобувачів вищої освіти спеціальності 232 Соціальне забезпечення освітньо-професійної програми «Соціальне забезпечення».

© Сільвестрова О.Ю., 2023

Зміст

Передмова.....	4
Змістовий модуль 1. Поняття і сутність соціальної роботи. Становлення і розвиток ранніх систем соціальної допомоги.....	5
Тема 1. Соціальна допомога та соціальна робота як суспільні феномени.....	5
Тема 2. Організація соціальної допомоги у стародавньому світі.....	7
Тема 3. Виникнення та розвиток форм соціальної підтримки у давніх слов'ян та в часи Київській Русі	10
Тема 4. Розвиток соціальної допомоги у Європі та в Україні у добу Середньовіччя та Нового часу.....	13
Тема 5. Становлення і розвиток професійної соціальної роботи.....	16
Тема 6. Основні технологічні моделі соціальної політики та соціальної підтримки населення у сучасному світі.....	19
Тема 7. Розвиток соціальної роботи та соціального забезпечення в Україні у XX ст.....	23
Тема 8. Система соціального забезпечення України на сучасному етапі (90-ті рр. XX ст. – поч. XXI ст.).....	26
Змістовий модуль 2. Теорія соціальної роботи.....	30
Тема 9. Наукові основи соціальної роботи.....	30
Тема 10. Основні теорії соціальної роботи	32
Тема 11. Особливості індивідуальної та групової соціальної роботи. Соціальна робота в громаді.....	35
Тема 12. Цінності та етичні принципи соціальної роботи.....	37
Тема 13. Соціальна робота з окремими категоріями клієнтів за кордоном.....	41
Тема 14. Соціальна робота з окремими категоріями клієнтів в Україні.....	44
Тема 15. Менеджмент соціальної роботи.....	48

Передмова

Змістом дисципліни «Історія та теорія соціальної роботи» є процес становлення і розвитку благодійності, соціального захисту, забезпечення населення, яке потребує підтримки. Дисципліна досліджує багатовіковий історичний досвід діяльності держави, суспільства, суспільних, благодійних організацій, приватних осіб, релігійних конфесій з надання соціальної підтримки потребуючим, а також орієнтована на на засвоєння базових теоретичних основ соціальної роботи (знання видів, методів, моделей, технологій, теорій соціальної роботи).

Становлення соціальної роботи як особливої професії обумовлюється не тільки потребами населення у соціальній підтримці, які зростають, але і змінами їх змісту. Соціальна робота набуває більш індивідуального характеру, обумовленого глибокими особистісними інтересами у вирішенні соціальних проблем. Тому опанування історією та теорією соціальної роботи, знання та розуміння теорії і практики допомоги у сучасному світі, врахування провідного зарубіжного досвіду та формування вітчизняної школи соціальної роботи допоможе студентам розширити і поглибити гуманітарні знання, використовувати на практиці втрачені національні традиції соціальної допомоги, що сприятиме формуванню патріотичної і громадської позиції студентів.

Не менш важливо, щоб студенти мали уявлення про конкретні моделі соціальної роботи в різних частинах світу, які формуються як наслідок духовного, культурного, соціально-політичного і економічного розвитку суспільства.

Дані методичні рекомендації мають за мету дати студентам – майбутнім соціальним працівникам – загальну підготовку для подальшого повноцінного засвоєння професійно орієнтованих дисциплін. Основним завданням організації самостійної роботи студентів з дисципліни «Історія та теорія соціальної роботи» є навчити студентів свідомо працювати не тільки з навчальним матеріалом, але і з науковою інформацією, закласти основи самоорганізації та самовиховання, сформувати уміння та навички постійно підвищувати кваліфікацію.

Змістовий модуль 1. Поняття і сутність соціальної роботи. Становлення і розвиток ранніх систем соціальної допомоги

Тема 1. Соціальна допомога та соціальна робота як суспільні феномени

Мета – розуміння змісту соціальної роботи, її видів та функцій. Засвоєння понятійного апарату з курсу, що вивчається, з'ясування його об'єкта, предмета, структури та функцій, без чого неможливе подальше вивчення предмета.

Питання для обговорення:

1. Поняття та сутність соціальної допомоги та соціальної роботи.
2. Категорії соціальних проблем. Місце соціальної роботи в сучасному суспільстві.
3. Принципи соціальної допомоги та соціальної роботи.
4. Соціальна робота у структурі соціально-гуманітарних наук. Дослідницький, діагностичний і продуктивний аспекти соціальної роботи.
5. Класифікація інституцій соціальної роботи.
6. Рівні діяльності інституцій соціальної роботи.

Основні поняття і категорії: соціальна допомога, соціальна робота, соціальні проблеми, складні життєві обставини, соціальна відповідальність, соціальна справедливість.

ЛІТЕРАТУРА ОСНОВНА

1. Глобальне визначення соціальної роботи. *Міжнародна федерація соціальних працівників*. URL : <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/> (дата звернення 20.05.2023)
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. проф. І.Д. Звереві. Київ, Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с. URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001530> (дата звернення 20.05.2023)
3. Семігіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с. URL : https://www.researchgate.net/profile/Tetyana-Semigina/publication/342003632_Sucasna_socialna_robota/links/5eddf6ae299bffd20bd86768/Sucasna-socialna-robota.pdf (дата звернення 15.05.2023)
4. Сільвестрова, О., Жук, О., Гапончук, О. Діяльність Міжнародної асоціації соціального забезпечення в контексті глобальних викликів сучасності. *Ввічливість. Humanitas*. 2022. № 6. С. 80–86. doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.6.12> (дата звернення 09.04.2023)
5. Сільвестрова О.Ю., Ситник О.І. Історія та теорія соціальної роботи : Електронний навчальний посібник / О.Ю. Сільвестрова, О.І. Ситник. Луцьк: ЛНТУ, 2020. (Довідка № 20-10). http://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/%D0%95%D0%9D%D0%9F_%D0%86%D0%A2%D0%A1%D0%A0%202/index.html (дата звернення 09.04.2023).

ДОДАТКОВА

1. Оксана Сільвестрова, Оксана Жук. Благодійність через призму філософії та етики ефективного альтруїзму. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки*. Луцьк, 2019. № 13 (397) Серія: Філософські науки. с. 55-61.

2. Про соціальні послуги. Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення 20.05.2023)

3. Оксана Сільвестрова, Оксана Жук, Оксана Майборода. Культурно-історичні та соціально-філософські основи соціальної допомоги. *Ввічливість. Humanitas*. 2021. № 3. С. 98-105. doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.3.14> (дата звернення 09.04.2023).

4. Сільвестрова О.Ю., Майборода О.Л., Жук О.М. Глобальні ризики як виклики сучасній соціальній роботі. *Економічні науки: збірник наукових праць Луцького національного технічного університету*. Серія “Регіональна економіка”. Випуск 18(71). Луцьк : ІВВ Луцького НТУ, 2021. С. 158-168. http://e-region.lutsk-ntu.com.ua/index.php/ekonomichni_nauky/issue/view/4/5 (дата звернення 09.04.2023).

5. Сільвестрова Оксана, Ситник Олександр. Етико-філософські аспекти благодійності: чи ефективний «ефективний альтруїзм»? *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки*. Серія: Педагогічні науки. Луцьк, 2019. № 11 (395). с.62-67.

6. Фурман А.В., Підгурська М.В. Історія соціальної роботи: [навчальний посібник] / Анатолій Васильович Фурман, Марія Василівна Підгурська Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 174 с.

Методичні рекомендації

Специфіка даного семінарського заняття полягає у тому, що воно передбачає засвоєння понятійного апарату з курсу, що вивчається, з'ясування його об'єкта, предмета, структури та функцій, без чого неможливе подальше вивчення предмета.

Висвітлення слід розпочати із історичної довідки, яка стосується визначення та порівняння понять «соціальна допомога» та «соціальна робота» в науковій літературі, визначення їх відмінностей. У аналізі поняття «соціальна робота» звернути увагу на визначення її мети, суб'єкта, об'єкта у вітчизняній і зарубіжній теорії та практиці допомоги, виділити спільні та відмінні підходи до його розуміння.

Розкрити зміст поняття «соціальні проблеми», звернувши увагу на те, що вони мають як індивідуальне вираження, так і глобальний характер. Дати визначення поняття «складні життєві обставини», спираючись на Закон України «Про соціальні послуги» та описати причини їх настання. Показати місце і роль соціальної роботи у сучасному суспільстві, зокрема, в Україні в умовах воєнного стану.

Назвати та охарактеризувати принципи соціальної допомоги та соціальної роботи. Принципи соціальної роботи за Ф.Бістеком: індивідуалізація, цілеспрямоване вираження почуттів, контрольоване емоційне залучення, прийняття, ставлення без засудження, самовизначення клієнта, конфіденційність.

Охарактеризувати історичні та соціальні передумови виникнення та розвитку соціальної роботи, показати її зв'язок з такими дисциплінами, як історія, філософія, психологія, педагогіка, соціологія, теорія комунікацій тощо. Окремо слід розглянути

структуру соціальної роботи, дати визначення цього поняття, назвати її компоненти.

Охарактеризувати підходи до класифікації інституцій соціальної роботи (міжнародні, загальнодержавні, регіональні) та рівні діяльності інституцій соціальної роботи (розробка і планування соціальної політики, забезпечення всезагальності та механізмів для організації та формування служб, створення системи управління для розв'язання соціальних проблем, розв'язання окремих проблем, розв'язання проблеми як вимоги).

Показати відомчу підпорядкованість соціальних служб та інституцій в Україні.

Контрольні питання та завдання для самоперевірки

1. Дайте визначення поняття «соціальна допомога».
2. Дайте визначення поняття «соціальна робота».
3. Розмежуйте поняття об'єкта та суб'єкта соціальної роботи.
4. Що є предметом соціальної роботи?
5. Дайте визначення поняття «складні життєві обставини».
6. Дайте визначення поняття «клієнт соціальної роботи».
7. Покажіть місце соціальної роботи як науки та навчальної дисципліни у системі гуманітарного знання.
8. Порівняйте дослідницький, діагностичний та продуктивний аспекти соціальної роботи.
9. Які соціально значимі завдання виконує соціальна робота?
10. Назвіть принципи соціальної роботи.
11. Окресліть закономірності соціальної роботи.
12. Назвіть інституції соціальної роботи та рівні їх діяльності

Теми доповідей, рефератів і творчих завдань

1. Міждисциплінарні зв'язки соціальної роботи з іншими галузями знань.
2. Закономірності та принципи соціальної роботи: становлення і розвиток.
3. Визначення соціальної проблеми, категорії соціальних проблем.
4. Взаємообумовленість соціальної політики і соціальної роботи.

Тема 2. Організація соціальної допомоги у стародавньому світі

Мета – розуміння значення релігійних, морально-етичних традицій та правових норм минулого як основи цивілізаційного феномена соціальної допомоги. Отримати знання про благодійність у різних релігійних системах давнини: буддизмі, іудаїзмі, християнстві, ісламі. Отримати знання етико-філософських концепцій Стародавньої Греції та Стародавнього Риму та їх вплив на формування ідеї соціальної допомоги.

Питання для обговорення:

1. Особливості соціальної допомоги у Вавилоні, Стародавньому Єгипті і Стародавньому Китаї.
2. Соціально-етичні норми в буддизмі. Буддійські трактати про благодійність.
3. Іудаїзм про допомогу бідним та нужденним.
4. Милосердя та допомога бідним і нужденним в Біблійних текстах.

5. Проблема добра та людинолюбства в ісламі.
6. Державне регулювання благодійності та опіки у Стародавній Греції.
7. Формування моделі соціальної допомоги у Стародавньому Римі. Перші концептуальні підходи до милосердя.

Основні поняття і категорії: релігія, милосердя, співчуття, «чотири благородні істини буддизму», жень, зак'ят, цедака, Великий ювілейний рік.

ЛІТЕРАТУРА

ОСНОВНА

1. Історія соціальної роботи : навчальний посібник / [уклад.: О. О. Кравченко, О. О. Матрос]. Умань : РВЦ «Візаві», 2017. 117 с. URL : <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/7587/1/%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%20%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B8.pdf> (дата звернення 09.04.2023).

2. Сільвестрова О.Ю., Ситник О.І. Історія та теорія соціальної роботи : Електронний навчальний посібник / О.Ю. Сільвестрова, О.І. Ситник. Луцьк: ЛНТУ, 2020. (Довідка № 20-10). http://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/%D0%95%D0%9D%D0%9F_%D0%86%D0%A2%D0%A1%D0%A0%202/index.html (дата звернення 09.04.2023).

3. Фурман А.В., Підгурська М.В. Історія соціальної роботи: [навчальний посібник] / Анатолій Васильович Фурман, Марія Василівна Підгурська Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 174 с.

ДОДАТКОВА

1. Глазунов С. В. Нариси з історії соціальної роботи [Текст]: навч. вид. / С. В. Глазунов. Д. : РВВ ДНУ, 2015. 116 с.

2. Історія соціальної роботи [Текст] : навч. метод. посіб. для студентів спец. «Соціальна робота» / В. В. Тихолоз. Черкаси : ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2014. 407 с.

3. Оксана Сільвестрова, Оксана Жук, Оксана Майборода. Культурно-історичні та соціально-філософські основи соціальної допомоги. *Ввічливість. Humanitas*. 2021. № 3. С. 98-105. doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.3.14> (дата звернення 09.04.2023).

Методичні рекомендації

Показати вплив практики культової підтримки як частини системи соціальної допомоги в ранніх цивілізаціях, її об'єктивну спрямованість на соціальну консолідацію роду, нейтралізацію ризиків, загроз та адаптацію та корисні для суспільства результати. Розкрити регулятивну функцію релігії, її вплив на гуманізацію суспільних відносин.

У висвітленні першого питання слід звернути увагу на «Закони Хаммурапі» (Вавилон, II тис до н.е.) як найдавніше зведення законів та розкрити їх соціальні аспекти заборона боргового рабства, орієнтація на взаємодопомогу); на специфіку соціальної допомоги у Стародавньому Єгипті (одна з основних функцій держави –

збереження трудових ресурсів, забезпечення певного рівня життя людей, зайнятих на громадських роботах, забезпечення стабільності держави); у стародавньому Китаї (етика конфуціанства та даосизму стосовно добродійності та милосердя).

Охарактеризувати «чотири благородні істини» буддизму з позицій милосердя, поваги до усього живого та любові до ближнього.

Дати характеристику етичних норм іудаїзму про необхідність співчуття ближньому, надання йому етичної і матеріальної підтримки. Пояснити значення поняття «цедака» у Талмуді та Великий ювілейний рік.

Дати характеристику ідеям співчуття та взаємодопомоги у Старому та Новому заповіті. Пояснити зміст поняття «милосердя» у ранньому християнстві.

Окреслити основні ідеї соціальної етики ісламу. Пояснити зміст поняття «зак'ят» та його значення у практиці допомоги нужденним.

Проаналізувати поняття «благо» в античному світогляді, звернути увагу на його тлумачення як дечого позитивного різноманітними філософськими школами (як насолода; як повне самоусунення від неї; як створення ідеального суспільства в результаті підпорядкування почуттів розуму)

Слід зупинитися на етичних поглядах Сократа, Платона та Аристотеля (поняття добродійностей). Висвітлити принципи громадської допомоги (Солон, Епікур, Перікл).

Показати особливості соціальної допомоги у Стародавньому Римі («хлібний закон», інститут перфектів, опіка і піклування над неповнолітніми сиротами, самотніми жінками, божевільними, аліме́нтація тощо). Дати визначення поняття «меценатство», показати його історичні корені.

Контрольні питання та завдання для самоперевірки

1. Які види соціальної допомоги існували у давніх Вавилоні та Єгипті?
2. Які соціальні ідеї містяться у поглядах Конфуція та Лао Цзи?
3. У чому відмінність уявлень про допомогу та добродійність у Стародавньому Китаї від уявлень про добродійність у Стародавніх Греції та Римі?
4. Яким чином у буддизмі були окреслені ідеї милосердя та допомоги? Як вони пов'язані із релігійною доктриною буддизму?
5. Як ідеї гуманності та милосердя поєднувалися із філософськими і соціальними ідеями конфуціанства та даосизму?
6. Яким чином у ісламі відображена ідея милосердя та добродійності?
7. Як була організована система підтримки нужденних у іудейському суспільстві?
8. Які нові риси у поглядах на добродійність і милосердя з'явилися у ранньому християнстві?
9. Порівняйте стан і досвід здійснення суспільної опіки та соціального виховання у найсильніших містах-державах Древньої Греції – Афінах і Спарті.
10. Що таке «театральні гроші» і кому та за яких умов вони надавалися?
11. Що таке «хлібний закон»? Покажіть механізм його реалізації.
12. Якою за формами і методами роботи була державна допомога нужденним в Давньому Римі?
13. Чи можна вважати реалізацію принципу «Хліба та видовищ» ефективною у вирішенні соціальних проблем у Стародавньому Римі? Відповідь поясніть.

Теми доповідей, рефератів і творчих завдань

1. Релігійні засади виникнення соціальної роботи.
2. Соціальні ідеї у «Законах Хаммурапі».
3. Конфуціанство про соціальні засади милосердя та ідеал «благородної людини».
4. «Шлях доброчинності» у даосизмі.
5. Суть християнської ідеології милосердя.
6. Особливості розвитку соціальної допомоги в іудейській культурі.
7. Допомога бідним як обов'язок благочестивої людини в ісламі.
8. Державне регулювання благодійності та опіки у Стародавній Греції.
9. Закони Солона та Перікла щодо соціальної допомоги та підтримки.
10. Порівняльний аналіз архаїчних форм допомоги в античних полісах.
11. Витоки меценатства у римській культурі.

Тема 3. Виникнення та розвиток форм соціальної підтримки у давніх слов'ян та в часи Київській Русі

Мета – розуміння змін у системі поглядів на модель допомоги і підтримки нужденним у зв'язку із прийняттям християнства в Київській Русі у 988 році та знання основних видів благодійної допомоги у цей період.

Питання для обговорення:

1. Особливості общинної життєдіяльності давніх слов'ян.
2. Основні форми допомоги у давніх слов'ян: культові, общинно-родові та господарські форми допомоги і взаємодопомоги.
3. Княжа та церковно-монастирська підтримка нужденних в Україні-Русі у X-XIII ст.
4. Роль церкви в період міжусобиць та монголо-татарського нашествия.

Основні поняття і категорії: реципрокація, редистрибуція, община, братчина, громадська тризна, громадська милостиня, «страва», толока, інфантицид, християнство, князівська благодійність, Руська Правда.

ЛІТЕРАТУРА

ОСНОВНА

1. Глазунов С. В. Нариси з історії соціальної роботи [Текст]: навч. вид. / С. В. Глазунов Д. : РВВ ДНУ, 2015. 116 с.
2. Історія соціальної роботи : навчальний посібник / [уклад.: О. О. Кравченко, О. О. Матрос]. Умань : РВЦ «Візаві», 2017. 117 с. URL : <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/7587/1/%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%20%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B8.pdf> (дата звернення 09.04.2023).

3. Сільвестрова О.Ю., Ситник О.І. Історія та теорія соціальної роботи : Електронний навчальний посібник / О.Ю. Сільвестрова, О.І. Ситник. Луцьк: ЛНТУ, 2020. (Довідка № 20-10). http://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/%D0%95%D0%9D%D0%9F_%D0%86%D0%A2%D0%A1%D0%A0%202/index.html (дата звернення 09.04.2023).

4. Фурман А.В., Підгурська М.В. Історія соціальної роботи: [навчальний посібник] / Анатолій Васильович Фурман, Марія Василівна Підгурська Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 174 с.

ДОДАТКОВА

1. Правда руська. Тексти на основі 7 списків та 5 редакцій. Склав та підготував до друку проф. С. Юшков. К.: ВУАН, 1935. Редакція IV. С. 137-144. URL : [Правда Руська. Давня українська ЛІТЕРАТУРА. \(litopys.org.ua\)](http://litopys.org.ua)

2. Історія соціальної роботи [Текст] : навч.-метод. посіб. для студентів спец. «Соціальна робота» / В. В. Тихолоз. Черкаси : ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2014. 407 с.

Методичні рекомендації

Висвітлення питань необхідно розпочати із характеристики основних форм допомоги і взаємодопомоги у стародавніх слов'янських громадах, основними з яких були: культові з різноманітними сакральними атрибутами; общинно-родові в рамках роду сім'ї, поселення; господарські.

Зокрема до культових форм допомоги та підтримки відносять: діяльність волхвів (жреців, вішунів, чаклунів), які виступали певними регуляторами суспільних, групових відносин; братчини, що святкувалися сільськими громадами на вшанування святих покровителів; родові обряди вшанування предків; громадські тризни; громадські милостині; подаяння натуральними харчовими продуктами тощо. До общинно-родових форм допомоги й захисту в рамках роду, сім'ї, поселення відносять: традицію піклування про старих та немічних («інститут старців», «інститут приймацтва», громадська допомога сиротам, «інститут вдовиці» тощо). До господарських форм допомоги та взаємодопомоги відносять: ритуальний договір, спільну трудову діяльність, спільну трапеза, ігри, танці, розваги тощо.

Необхідно проаналізувати зміни у системі поглядів на модель допомоги і підтримки нужденним у зв'язку із прийняттям християнства в Київській Русі у 988 році та появою нової впливової організації – церкви. Оскільки християнізація слов'янського світу справила вирішальний вплив на всі сфери життя суспільства та суспільні відносини то необхідно охарактеризувати нові форми допомоги та підтримки людини, в основі яких була закладена філософія любові до ближнього.

Слід підкреслити, що традиція особистої благодійності руських князів мала релігійний характер. Звернути увагу на те, що філантропічна діяльність князів, зокрема, Володимира Великого мала як позитивні, так і негативні риси. До позитивних належать будівництво церков, опікування книжною справою, віфдкриття шкіл, до негативних – поширення доброчинності на злодіїв та вбивць із заміною їм страти на штраф.

Варто також приділити увагу огляду тогочасних нормативних актів, що регулювали соціальну підтримку різних категорій населення (наприклад статuti князів

Володимира Великого та його сина Ярослава Мудрого) та окреслити коло нових суб'єктів допомоги: князів, церков, парафій, монастирів.

Розкрити причини витіснення князівської благодійності монастирською системою допомоги, показати реалізацію церквами та монастирями благодійних функцій в умовах татаро-монгльської навали.

Контрольні питання та завдання для самоперевірки

1. Охарактеризуйте особливості общинної життєдіяльності давніх слов'ян.
2. Назвіть основні форми допомоги у давніх слов'ян. Як вони пов'язані із віруваннями та общинним життям?
3. Перерахуйте чинники, що мали визначальний вплив на формування соціальної допомоги в давніх слов'ян.
4. Яке значення для соціальної підтримки у слов'ян мав рід?
5. Дайте визначення поняття «братчина».
6. Дайте визначення поняття «толока».
7. Які форми підтримки старих існували у давніх слов'ян? Чи можна їх вважати гуманними? Відповідь поясніть.
8. Як господарська діяльність вплинула на формування общинних форм взаємодопомоги?
9. Що нового внесло християнство у розуміння милосердя та доброчинності?
10. Чи зазнала змін модель соціального захисту у Київській Русі з прийняттям християнства? Відповідь обґрунтуйте.
11. Які категорії населення за часів Київської Русі були основними об'єктами допомоги?
12. Хто виступав основним суб'єктом допомоги у князівську добу?
13. Покажіть релігійний характер особистої доброчинності киеворуських князів.
14. Порівняйте системи доброчинності за правління князів Володимира Великого, Ярослава Мудрого та Володимира Мономаха.
15. Які питання соціального захисту фігурують у «Руській правді» та «Повчанні дітям»?

Теми доповідей, рефератів і творчих завдань

1. Захисні механізми реципрокації та редистрибуції та їх прояв у організації життєдіяльності давніх слов'ян.
2. Общинно-родові види допомоги у давніх слов'ян.
3. Господарські види допомоги у давніх слов'ян.
4. Культові види допомоги у давніх слов'ян.
5. Вплив введення християнства на Русі на піднесення благодійності.
6. Особливості князівської благодійності у Київській Русі.
7. Суб'єкти, об'єкти та напрями соціальної допомоги у Київській Русі.
8. Благодійна діяльність Володимира Великого.
9. Основні соціальні ідеї «Руської правди» Ярослава Мудрого.
10. Основні напрями благодійності згідно з «Повчання дітям» Володимира Мономаха.
11. Відображення ідеології милосердя в пам'ятках давньоруської культури.

Тема 4. Розвиток соціальної допомоги у Європі та в Україні у добу Середньовіччя та Нового часу

Мета – знання про церковну, державну, світську соціальну допомогу у XIV – першій половині XVII століття. Розуміння ідей благодійності в період Козацької республіки, зародження української державності. Знання особливостей формування систем державно-адміністративної суспільної і приватної опіки у Великому князівстві Литовському, Литовсько-Польській державі та на території Лівобережної України. Розуміння причин утворення у другій половині XIX ст. інститутів допомоги.

Питання для обговорення:

1. Особливості соціальної допомоги в епоху Середньовіччя. Роль церкви, монастирів та чернечих орденів у допомозі нужденним.
2. Ідеї соціального захисту у Литовських статутах.
3. Зародження державної соціальної допомоги та основні тенденції розвитку в Західній Європі у XVI – XVIII ст.
4. Церковна, державна, світська соціальна допомога в українських землях у XIV – першій половині XVII століття.
5. Розвиток ідей благодійності в період Козацької республіки, зародження української державності.
6. Братства як осередки допомоги нужденним. Діяльність Львівського, Київського, Луцького братств у плані допомоги потребуючим.
7. Протестантизм та розвиток благодійності в його межах.
8. Генеза системи державної соціальної політики в Україні у XIX – на поч. XX ст.

Основні поняття і категорії: християнство, чернечі ордени, Реформація, протестантизм, козаччина, братства, земства, земська опіка, парафіяльна опіка, благодійне товариство.

ЛІТЕРАТУРА ОСНОВНА

1. Глазунов С. В. Нариси з історії соціальної роботи [Текст]: навч. вид. / С. В. Глазунов Д. : РВВ ДНУ, 2015. 116 с.
2. Історія соціальної роботи [Текст] : навч.-метод. посіб. для студентів спец. «Соціальна робота» / В. В. Тихолоз. Черкаси : ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2014. 407 с.
3. Сільвестрова О.Ю., Ситник О.І. Історія та теорія соціальної роботи : Електронний навчальний посібник / О.Ю. Сільвестрова, О.І. Ситник. Луцьк: ЛНТУ, 2020. (Довідка № 20-10). http://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/%D0%95%D0%9D%D0%9F_%D0%86%D0%A2%D0%A1%D0%A0%202/index.html (дата звернення 09.04.2023).
4. Фурман А.В., Підгурська М.В. Історія соціальної роботи: [навчальний посібник] / Анатолій Васильович Фурман, Марія Василівна Підгурська Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 174 с.

ДОДАТКОВА

1. Васильєв В.В. Запорізькі козаки як благодійники. URL : http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/30008/1/16_130-134.pdf (дата звернення 15.05.2023)
2. Грушевський М. Київське братство і братство Луцьке, їх засоби, завдання і методи. *Історія української літератури*. К., 1995. Т. 6. С. 125-142 . URL : <http://litopys.org.ua/hrushukr/hrush6071.htm> (дата звернення 14.07.2023)
3. Оксана Сільвестрова, Оксана Жук, Оксана Майборода. Культурно-історичні та соціально-філософські основи соціальної допомоги. *Ввічливість. Humanitas*. 2021. № 3. С. 98-105. doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.3.14> (дата звернення 09.04.2023).

Методичні рекомендації

Розкрити значення підтримки знедолених у добу середньовіччя з боку християнської церкви. Показати роль чернечих орденів у організації та наданні допомоги нужденним (іоніти, лазаристи, францисканці, мінорити, бенедиктинці та ін.).

Показати формування державної соціальної допомоги та основні тенденції розвитку в Західній Європі у XVI – XVIII ст. Дати характеристику наступних документів, у яких визначено державне регулювання соціальних проблем (бідність, жебрацтво) – «Указ про працівників» (Ordinance of Labourers) англійського короля Едуарда III 1349 р., «Ухвала про працівників» (Statute of Labourers), «Кембриджський статут» (Statute of Cambridge) 1388 р., едикти імператора Священної Римської імперії Карла 1530 і 1531 рр., «Акт про допомогу бідним» (Act for the Relief of the Poor) 1597 р., Закон про бідних 1601 р., Акт осілости (Settlement Act) 1662 р., декретом Марії Медічі про заборону жебрацтва 1611 р., створення робітних будинків тощо.

Проаналізувати особливості цкерквно-державної допомоги у Великому князівстві Литовському та Литовсько-польській державі (друга половина XV – XVII ст.), показати її нові риси в порівнянні з князівською добою. Висвітлити ідеї соціального захисту у Литовських статутах (захист прав та майнових інтерсів жінок, покарання за насильство щодо жінок, захист дітей-сиріт, осіб з інвалідністю тощо)

Охарактеризувати новий механізм соціальної допомоги цього періоду – самоорганізацію населення (общинно-вічова, цехова організація, міське самоврядування в рамках Магдебурзького права та національно-самобутні форми (козацьке самоуправління в межах козацької автономії, церковні братства). Показати розвиток та функціонування системи допомоги у козаків. Висвітлити меценатську діяльність козацьких гетьманів (Б.Хмельницький, І.Мазепа, П.Орлик) та козацької старшини.

Показати соціальну спрямованість діяльності братств, захист ними релігійних, політичних та соціальних інтересів українського населення.

Розкрити сутність Реформації як соціального явища та зміну підходів до соціальної полдітики у західній європі під її впливом. Критика М. Лютером релігійної практики милосердя, обґрунтування необхідності диференціації жебраків та територіального підходу до піклування жебраків.

Проаналізувати вплив скасування кріпацтва в Росії 1861 р. на зміну соціальної політики щодо непрацездатних осіб, бездоглядних дітей, нужденних. Показати становлення системи пенсійного забезпечення як одного з видів соціального

страхування, розвиток систем сільської і волосної опіки, міської системи допомоги.

Показати структуру інститутів допомоги на середину XIX ст. лікувальні установи (лікарні, будинки для душевнохворих); установи опіки (богадільні, інвалідні будинки для невиліковно хворих); навчально-виховні заклади (виховні будинки, сирітські будинки, училища для дітей канцелярських службовців); місцеві благодійні товариства.

Показати роль благодійної та мецентаської діяльності української буржуазії (родини Терещенків, Ханенків, Симиренків, Галаганів, Бродських, Тарновських та ін.).

Показати значення створення у 1878 р. у Києві громади сестер милосердя Товариства Червоного Хреста. Висвітлити особливості селянського руху самодопомоги через створення кооперативів та кредитних спілок.

Показати роль політичних партій та масових громадських організацій кін. XIX – на поч. XX ст. у вирішенні соціальних потреб.

Контрольні питання та завдання для самоперевірки

1. Чому головним суб'єктом соціальної допомоги у Європі доби Середньовіччя стала католицька церква?
2. Які види соціальної допомоги були поширені у цей період?
3. Які чернечі ордени були відомі своєю благодійністю?
4. Які соціальні функції у добу Середньовіччя виконували монастирі?
5. Які зміни відбулися у системі благодійності за епохи Відродження?
6. Як вплинули ідеї гуманізму та антропоцентризму на зміну поглядів на благодійність?
7. Які статті у Литовських статутах різних років свідчать про те, що ці правові документи мали більш прогресивний характер, ніж аналогічні у країнах Західної Європи?
8. Як у Литовських статутах були захищені права жінок, дітей-сиріт, осіб з інвалідністю?
9. Назвіть найбільш відомих благодійників литовсько-польської доби.
10. Як була організована допомога на рівні козацького самоврядування?
11. Як була організована діяльність братств щодо вирішення життєвих проблем населення міст і сіл?
12. Дайте характеристику благодійної діяльності українських гетьманів та старшини.
13. Яка була роль братств у підтримці сиріт та бідних?
14. Як змінилася допомога й підтримка нужденних у західній Європі та в українських землях у XIV – першій половині XVII ст.?
15. Що нового внесла Реформація у розуміння благодійності?
16. Покажіть відмінність у діяльності органів сільської, волосної, міської, церковно-парафіяльної опіки в Україні у XIX ст.?
17. Які нові риси з'явилися у системі державної соціальної політики в Україні і Росії у XIX ст.?
18. Яке значення мало створення селянських кооперативів та кредитних спілок у наданні допомоги та самодопомоги?

Теми доповідей, рефератів і творчих завдань

1. Основні чинники створення системи допомоги, що законодавчо регулюється державою.
2. Особливості переходу від церковно-монастирської системи опіки до державної.
3. Започаткування реформ у соціальній політиці.
4. Головні принципи соціальної допомоги в Едиктах римського імператора Карла 1530 та 1531 рр.
5. Соціальна підтримка і боротьба з професійним жебрацтвом у Франції.
6. Основні етапи становлення світської системи соціальної допомоги в Англії.
7. Порівняльна характеристика Литовських статутів із Едиктами Карла Великого з позицій забезпечення соціальної допомоги та захисту.
8. Створення виправних будинків, благодійних шкіл як осередків допомоги нужденним у Західній Європі XVII-XVIII ст.
9. Значення громадської та меценатської діяльності П.Могили для розвитку української культури.
10. Меценатська діяльність українських гетьманів (Б.Хмельницький, І. Мазепа, П. Орлик).
11. Меценатська та благодійна діяльність української буржуазії (родини Терещенків, Ханенків, Симиренків, Галаганів, Бродських, Тарновських та ін.).

Тема 5. Становлення і розвиток професійної соціальної роботи

Мета – знання основних тенденцій становлення та розвитку системи допомоги, особливостей системи страхування та умов переходу від ізоляційної до «карцерної» системи державної і суспільної опіки в Західній Європі та США. Знати передумови розвитку професійної соціальної роботи. Розуміння передумов виникнення та розвитку соціальної роботи як фахової діяльності, її змісту, форм організації та особливостей підготовки фахівців соціальної роботи у США, Великобританії та Німеччині.

Питання для обговорення:

1. Зародження соціального страхування і «карцерна» система державної і суспільної опіки в Західній Європі та США.
 2. Виникнення соціальної роботи як фахової діяльності:
 - а) М.Річмонд як засновниця соціальної роботи у США. «Дружній візит до бідняків» та методика постановки соціального діагнозу;
 - б) Дж.Адамс та рух сетльментів. Діяльність Хулл-Хаус. Початки групової соціальної роботи;
 - в) А.Саломон та Німецька жіноча академія з соціальної та виховної роботи.
- «Армія порятунку» та її роль у наданні соціальної допомоги.
- Соціальна робота як професійна діяльність на початку XX століття: школи та професійна освіта.
- Вплив нових підходів у філософії, політології та соціології та становлення основних ідей соціальної роботи на поч. XX ст.

🕒📖 Особливості соціальної роботи у період з поч. XX ст. – до поч. 40-х рр. XX ст.

Основні поняття і категорії: соціальне страхування, «карцерна» система опіки, Хулл-Хаус, рух сетльментів, «Армія порятунку».

ЛІТЕРАТУРА ОСНОВНА

1. Глазунов С. В. Нариси з історії соціальної роботи [Текст]: навч. вид. / С. В. Глазунов Д. : РВВ ДНУ, 2015. 116 с.
2. Історія соціальної роботи [Текст] : навч. метод. посіб. для студентів спец. «Соціальна робота» / В. В. Тихолоз. Черкаси : ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2014. 407 с.
3. Сільвестрова О.Ю., Ситник О.І. Історія та теорія соціальної роботи : Електронний навчальний посібник / О.Ю. Сільвестрова, О.І. Ситник. Луцьк: ЛНТУ, 2020. (Довідка № 20-10). http://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/%D0%95%D0%9D%D0%9F_%D0%86%D0%A2%D0%A1%D0%A0%202/index.html (дата звернення 09.04.2023).
4. Фурман А.В., Підгурська М.В. Історія соціальної роботи: [навчальний посібник] / Анатолій Васильович Фурман, Марія Василівна Підгурська Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 174 с.

ДОДАТКОВА

1. Євтух М. Б. Соціальна робота в зарубіжних країнах : навч. посіб. / Євтух М. Б., Носко М. О., Грищенко С. В. 2-ге вид., допов. та перероб. Київ : Леся, 2016. 287 с. <http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/6786/1/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B0%20%D0%B2%20%D0%B7%D0%B0%D1%80%D1%83%D0%B1%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0%D1%85%20%282016%29.pdf> (дата звернення 27.03.2023).
2. Семігіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с. URL : https://www.researchgate.net/profile/Tetyana-Semigina/publication/342003632_Sucasna_socialna_robota/links/5eddf6ae299b1d20bd86768/Sucasna-socialna-robota.pdf (дата звернення 15.05.2023)
3. Оксана Сільвестрова, Оксана Жук, Оксана Майборода. Культурно-історичні та соціально-філософські основи соціальної допомоги. *Ввічливість. Humanitas*. 2021. № 3. С. 98-105. doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.3.14> (дата звернення 09.04.2023).

Методичні рекомендації

Показати причини та особливості заміни ізоляційної системи у сфері суспільної опіки нужденними на «карцерну» в середині XIX ст. у країнах Західної Європи (Франція, Німеччина, Великобританія) та її складові – благодійні товариства і поліція, які об'єднували її проміжні елементи (притулки, богадільні, лікарні, школи,

виправні колонії тощо). Показати значення розвитку системи закладів для дітей (ясел та дитячих садків) для подолання злиднів та бездоглядності дітей.

Показати значення діяльності приватних благодійників та формування основ соціальної роботи (А. Сівекінг, Г.Віхерн, Т.Фліднер). Висвітлити діяльність протестантських організацій у підготовці кадрів для соціальної роботи, зокрема, Інституту підготовки протестантських піклувальниць (1836 р., засновник – Т.Фліднер), у якому були поєднані релігійна освіта та професійна підготовка у сфері медсестринства, до- і початкового шкільного навчання, загального догляду (1836 р. – Фліднер).

Звернути увагу на причини створення У.Бутом «Армії порятунку» (1877/8) та її соціальні функції. Показати розгортання її діяльності у США, а далі – в Канаді, Австрії, Франції, Швейцарії, Індії, Південній Африці.

Дати характеристику діяльності М.Річмонд, Дж.Адамс та А.Саломон як фундаторок професійної соціальної роботи, показати спільне та відмінне їх підходів до вирішення проблем нужденних. Показати роль діяльності «дружніх візитерів» та руху сентльментів у становленні та розвитку соціальної роботи як професійної діяльності, зокрема, значення «дружніх візитів до бідняків» для індивідуальної соціальної роботи та руху сентльментів – для групової..

Звернути увагу, що у процесі становлення соціальної роботи конкурували різні погляди щодо її суті і призначення, внаслідок чого утворилися дві її моделі:

1) науково-виробнича модель, яка ґрунтується на емпіричних методах і надає перевагу аналізу і техніці виконання;

2) гуманістично-демократична модель, яка спирається на філософські принципи і надає перевагу свободі вибору, здатності до особистого розвитку людини та до прав людини.

Показати значення першого навчального закладу – інституту з підготовки соціальних працівників (Амстердам, 1899 р.) для подальшого розвитку шкіл соціальної роботи. Показати розвиток соціальної роботи у Європі (1903 р. – відкриття «школи соціології» у Лондоні та перетворення її у 1912 р. на факультет соціальної роботи Лондонської школи економіки; 1908 р. – в Німеччині почала працювати жіноча школа для соціальних працівників, в 1925 р. створено Німецьку академію жіночої соціальної і педагогічної роботи).

Контрольні питання та завдання для самоперевірки

1. У чому суть соціального піклування?
2. Які передумови формування системи соціального страхування?
3. У чому суть «карцерної» системи державної і суспільної опіки?
4. Чи була «карцерна» модель прогресивнішою за ізоляційну? Відповідь поясніть.
5. З якою метою була створена «Армія порятунку»?
6. У чому М.Річмонд вбачала завдання «дружніх візитерів»?
7. Що таке «добра порада» як найбільш популярний метод роботи благодійних товариств у кін. ХІХ – на поч. ХХ ст.?
8. Порівняйте діяльність благодійних організацій та руху сентльментів.
9. Яке значення мала поява програми Національного медичного забезпечення

для професійної соціальної роботи?

10. Чим принципово відрізняється релігійна або філантропічна благодійність від професійної соціальної роботи?

11. Які реалії суспільного і індивідуального життя людини в другій половині XIX ст. привели до розгортання масової підготовки професійних соціальних працівників, широкому розгортанню наукових досліджень проблем соціального захисту населення, підтримки «слабких» соціальних груп?

Теми доповідей, рефератів і творчих завдань

1. Професіоналізація соціальної роботи в західних країнах в кінці XIX – на початку XX ст. Особливості цього процесу в різних країнах.

2. М.Річмонд та Дж.Адамс як основоположники соціальної роботи.

3. Діяльність А.Саломон з розвитку соціальної роботи в Німеччині.

4. Становлення та популяризація групової соціальної роботи за кордоном.

5. Діяльність Благодійної суспільної організації (COS) у Лондоні.

6. Асоціація соціальних працівників у психіатрії як одна із засновниць Британської асоціації соціальних працівників.

7. Індустріалізація суспільства, її наслідки та вплив на соціальну роботу у кін. XIX – на поч. XX ст.

8. Значення жіночого руху для розвитку соціальної роботи.

Тема 6. Основні технологічні моделі соціальної політики та соціальної підтримки населення у сучасному світі

Мета – розуміння особливостей та відмінностей моделей соціальної політики та моделей соціального захисту. Знання специфіки соціальної роботи у Великобританії, Франції, Німеччини, Нідерландів, скандинавських країн та США. Знання специфіки соціальної роботи у Китаї та Японії. Знання передумов створення та особливості міжнародних правових актів у сфері соціального захисту, міжнародних організацій, що займаються інтеграційною політикою у соціальній сфері. Розуміння ролі неурядових організацій, що займаються розробкою та інтеграційною політикою у сфері соціальної роботи і соціальної освіти.

Питання для обговорення:

1. Основні підходи та моделі соціальної підтримки населення в сучасному світі.

2. Соціальний захист населення у європейських країнах.

3. Підготовка соціальних працівників у США.

4. Соціальна робота у Китаї та Японії.

5. Основні міжнародні правові акти у сфері соціального захисту.

6. Міжнародні організації, що займаються інтеграційною політикою у соціальній сфері.

7. Міжнародні неурядові організації, що займаються розробкою та інтеграційною політикою у сфері соціальної роботи і соціальної освіти.

Основні поняття і категорії: соціальне піклування, соціальне страхування, соціальний розвиток, ліберальна модель, корпоративна модель, суспільна модель,

патерналістська модель, континентальна модель, англосаксонська модель, ліберальна модель, корпоративна модель, суспільна модель, патерналістська модель.

ЛІТЕРАТУРА ОСНОВНА

1. Глазунов С. В. Нариси з історії соціальної роботи [Текст]: навч. вид. / С. В. Глазунов. Д. : РВВ ДНУ, 2015. 116 с.

2. Євтух М. Б. Соціальна робота в зарубіжних країнах : навч. посіб. / Євтух М. Б., Носко М. О., Грищенко С. В. 2-ге вид., допов. та перероб. Київ : Леся, 2016. 287 с.
<http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/6786/1/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B0%20%D0%B2%20%D0%B7%D0%B0%D1%80%D1%83%D0%B1%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0%D1%85%20%282016%29.pdf> (дата звернення 27.03.2023).

3. Загальна декларація прав людини № 995_015, від 10.12.1948
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення 15.05.2023)

4. Декларація стосовно цілей та завдань Міжнародної організації праці № 993_328, Прийняття від 10.05.1944. URL :
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_328#Text (дата звернення 15.05.2023)

5. Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних Націй № 995_621, Прийняття від 08.09.2000. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_621?lang=uk#Text (дата звернення 27.03.2023).

6. Європейський кодекс соціального забезпечення [Текст]: прийнятий Радою Європи 16.04.1964 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_329#Text (дата звернення 15.05.2023)

7. Конвенція про встановлення міжнародної системи збереження прав у галузі соціального забезпечення № 157_993_012 від 21.06.1982. URL :
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_012#Text (дата звернення 15.05.2023)

8. Конвенція про допомоги по інвалідності, по старості і у зв'язку з втратою годувальника № 128, № 993_326 підписання від 29.06.1967. URL :
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_326#Text (дата звернення 15.05.2023)

9. Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення від 16.03.2016 р. № 993_011. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_011#Text (дата звернення 15.05.2023)

10. Конвенція про права дитини від 20.11.2014 №995_02. URL :
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення 15.05.2023)

11. Конвенція про рівноправність громадян країни та іноземців і осіб без громадянства у галузі соціального забезпечення № 993_017, Набрання чинності від 25.04.1964. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_017#Text (дата звернення 15.05.2023)

12. Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих- мігрантів та членів їх сімей № 995_203, Прийняття від 18.12.1990 . URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_203#Text (дата звернення 15.05.2023)
13. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. 19.10.1973 № 995_043. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення 27.08.2023).
14. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 19.10.1973 № 995_042. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення 15.05.2023)
15. Сільвестрова О.Ю., Ситник О.І. Історія та теорія соціальної роботи : Електронний навчальний посібник / О.Ю. Сільвестрова, О.І. Ситник. Луцьк: ЛНТУ, 2020. (Довідка № 20-10). http://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/%D0%95%D0%9D%D0%9F%D0%86%D0%A2%D0%A1%D0%A0%202/index.html (дата звернення 09.04.2023).
16. Хартія основних прав Європейського Союзу № 994_524, Прийняття від 07.12.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524#Text (дата звернення 15.05.2023)

ДОДАТКОВА

1. Координація соціального забезпечення : комплексний посібник для України (Social Security Coordination: A comprehensive guide for Ukraine)/ Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи. Київ: МБП, 2012. URL : http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_189518.pdf (дата звернення 15.05.2023)
2. Кубіцький С.О. Технології соціально-педагогічної роботи в зарубіжних країнах: Навч. посіб. 3-тє вид. доп. і перероб. К.: Міленіум, 2015. 300 с.
3. Соціальна робота (теорія і практика). Навчальний посібник. Лукашевич М.П., Семигіна Т.В. К.: Каравела, 2018. 368 с.
4. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с. URL : https://www.researchgate.net/profile/Tetyana-Semigina/publication/342003632_Sucasna_socialna_robota/links/5eddf6ae299bffd20bd86768/Sucasna-socialna-robota.pdf (дата звернення 15.05.2023)

Методичні рекомендації

Проаналізувати основні моделі соціальної підтримки населення (континентальну, англосаксонську та скандинавську), вказати на їх відмінності у підходах до соціальної підтримки та забезпечення. Показати переваги та недоліки кожної з моделей. Дати характеристику концепції держави добробуту, показати механізми її реалізації в сучасному світі.

Дати характеристику моделей відповідно до типу суб'єкта соціальної відповідальності – ліберальна, корпоративна, суспільна та патерналістська модель.

За типом участі держави у розвитку соціальної політики існують: благодійна, адміністративна, стимулююча моделі.

Охарактеризувати основні підходи до вирішення соціальних проблем: революційний, реформістський, антропологічний.

Проаналізувати моделі системи соціального захисту у Франції та Великобританії, які використовують відмінні між собою моделі – континентальну і англосаксонську.

Розкрити суть соціальної роботи в Німеччині та Нідерландах. Проаналізувати методи соціальної роботи: індивідуальна робота, робота з групою, робота на вулицях, соціальне навчання.

Показати особливості соціального захисту населення у скандинавських країнах. Звернути увагу на питання охорони здоров'я, пенсійного забезпечення, догляду за людьми похилого віку, дитячого дошкільне виховання, допомоги багатодітним сім'ям і матерям-одиначкам, безробітним, інвалідам, страхування з причин хвороби та нещасних випадків.

Висвітлити особливості системи соціальної захищеності в США (соціальне страхування, пенсії по старості, допомога безробітним, забезпечення гарантованого доходу, медичне страхування, житлова політика та житлові субсидії. Показати зміст та розвиток реабілітаційних програм в США.

Висвітлити роботу Центрів сімейного виховання і сімейної консультації у США. Проаналізувати діяльність психолого-педагогічної служби «Гайденс», зосередити увагу на таких ключових її моментах, як допомога дитині у адаптації до нового середовища (в першу чергу шкільного) та необхідність прийняття рішення.

Показати особливості соціальної роботи у Китаї та Японії. Слід зупинитися на питаннях регулювання зайнятості у сучасній КНР, вирішенні демографічної проблеми та проблеми безробіття. Показати особливості сімейної взаємодопомоги.

Показати відмінності японської моделі соціального захисту від європейських, дати характеристику соціальним аспектам виховання молоді, підтримки жінок та осіб похилого віку в сучасній Японії.

Визначити причини і передумови створення таких міжнародних правових актів глобального характеру, як Загальна декларація прав людини, Конвенція про права дитини, Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних Націй, Європейський кодекс соціального забезпечення, Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Хартія основних прав Європейського Союзу, Європейська соціальна хартія (переглянута). Звернути увагу на питання соціального захисту та соціального забезпечення у цих документах.

Проаналізувати діяльність міжнародних організацій, що займаються розробкою та інтеграційною політикою у соціальній сфері: Рада Європи, Європейська спілка, Організація економічного співробітництва і розвитку, Організація безпеки і співробітництва в Європі, Організація Об'єднаних Націй та її агенції (програма розвитку ООН, ЮНЕСКО і ЮНІСЕФ), Міжнародна організація праці, Всесвітня організація охорони здоров'я та інші.

Слід відзначити, що існують і неурядові організації, що займаються розробкою та інтеграційною політикою у сфері соціальної роботи і соціальної освіти: Міжнародна амністія, Католицька служба допомоги, Міжнародний комітет спасіння, Лікарі без кордонів, Міжнародна організація Червоного Хреста та Червоного Півмісяця.

Контрольні питання та завдання для самоперевірки

1. З якими теоретичними і практичними потребами пов'язано появу концепції держави загального добробуту?
2. У чому суть континентальної та англосаксонської моделей соціального захисту?
3. Яка специфіка скандинавської моделі соціального захисту?
4. У чому полягає специфіка соціальної роботи у Великобританії?
5. Охарактеризуйте основні напрямки діяльності соціальних працівників у Німеччині.
6. Розкрийте поняття «педагогіка оточуючого середовища» у соціальній роботі у Франції.
7. Назвіть основні причини введення у Франції посади «аніматорів».
8. За якими основними напрямками ведеться робота соціальних служб у Швеції?
9. Як забезпечується робочими місцями молодь Китаю?
10. Розвиток виховної роботи в японській сім'ї.
11. Що означає «здоровий спосіб життя по-японськи»?
12. Назвіть передумови створення міжнародних правових актів у сфері соціального захисту.
13. Які особливості міжнародних правових актів у сфері соціального захисту?
14. Назвіть міжнародні організації, що займаються інтеграційною політикою у соціальній сфері.
15. У чому суть інтеграційної політики у соціальній сфері?
16. Які неурядові організації займаються розробкою та інтеграційною політикою у сфері соціальної роботи і соціальної освіти?

Теми доповідей, рефератів і творчих завдань

1. Переваги та недоліки різних моделей соціальної роботи та соціального забезпечення.
2. Ліберальна, корпоративна, суспільна та патерналістська моделі соціальної роботи.
3. Спільне та відмінне між європейською та американською системами соціального захисту.
4. Особливості соціальної роботи у країнах Західної Європи (на прикладі окремих країн за вибором студента).
5. Міжнародні документи у галузі соціальної роботи.
6. Міжнародні організації у галузі соціальної роботи.

Тема 7. Розвиток соціальної роботи та соціального забезпечення в Україні у XX ст.

Мета – знання основних напрямів соціальної роботи довоєнного періоду та періоду Другої світової війни. Характеристика системи соціального забезпечення у повоєнний період та в II пол. XX ст. (до 90-х рр.). Розуміння переваги та недоліків інституціалізації соціальної роботи в СРСР.

Питання для обговорення:

1. Основні напрями соціальної роботи після жовтневого перевороту.
2. Становлення радянської системи соціального захисту. Соціальна політика стосовно селянства та її наслідки.
3. Соціальний захист у період Другої світової війни та повоєнний період.
4. Зміни в системі соціального забезпечення з II пол. XX ст. – до 90-х рр. XX ст.
5. Головні переваги та недоліки інституціалізації соціальної роботи в СРСР.

Основні поняття і категорії: інтернат, трудова комуна, безпритульність, безробіття, пенсія, пільга.

ЛІТЕРАТУРА ОСНОВНА

4. Історія соціальної роботи [Текст] : навч.-метод. посіб. для студентів спец. «Соціальна робота» / В. В. Тихолоз. Черкаси : ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2014. 407 с.

5. Сільвестрова О.Ю., Ситник О.І. Історія та теорія соціальної роботи : Електронний навчальний посібник / О.Ю. Сільвестрова, О.І. Ситник. Луцьк: ЛНТУ, 2020. (Довідка № 20-10). http://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/%D0%95%D0%9D%D0%9F_%D0%86%D0%A2%D0%A1%D0%A0%202/index.html (дата звернення 09.04.2023).

6. Фурман А.В., Підгурська М.В. Історія соціальної роботи: [навчальний посібник] / Анатолій Васильович Фурман, Марія Василівна Підгурська Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 174 с.

ДОДАТКОВА

1. Глазунов С. В. Нариси з історії соціальної роботи [Текст]: навч. вид. / С. В. Глазунов. Д. : РВВ ДНУ, 2015. 116 с.

2. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с. URL : https://www.researchgate.net/profile/Tetyana-Semigina/publication/342003632_Sucasna_socialna_robota/links/5eddf6ae299bffd20bd86768/Sucasna-socialna-robota.pdf (дата звернення 15.05.2023)

Методичні рекомендації

Показати зміну суб'єктів соціальної допомоги після жовтневого перевороту 1917 р. та особливості формування більшовицької та радянської системи соціального захисту. Слід зупинитися на таких видах допомоги населенню, як вирішення проблем дитячої безпритульності та бездоглядності, допомога особам з інвалідністю, безробітним, селянам.

Розкрити причини та масштаби поширення безпритульності, а також форми роботи з ліквідації цього явища: створення трудових комун, розгалуженої мережі дитячих інтернатних установ; створення та діяльність дитячої соціальної інспекції, громадських організацій; передача дітей до інших сімей, забезпечення підлітків і молоді роботою в умовах безробіття.

Показати розвиток системи допомоги особами з інвалідністю (пенсіонування; створення та діяльність організацій взаємодопомоги, допомога у працевлаштуванні

(виробничі артілі та кооперативи, бронювання місць на промислових підприємствах тощо); створення та діяльність громадських організацій (Всеросійський союз кооперації інвалідів, Всеукраїнське товариство сліпих, Всеукраїнське об'єднання глухонімих) та безробітним (створення бірж праці, артілей кооперативів, пільги в оплаті житлово-комунальних послуг та ін.).

При висвітленні соціальної політики стосовно селянства слід розкрити діяльність селянських комітетів громадянської взаємодопомоги, напрямки допомоги (досить декларативної), які надавалися під час голоду 1921-1923 років та голодомору 1932-1933 років. Доцільно зупинитися на політиці колективізації і її наслідках («розкуркулення», «ліквідація куркуля як класу», насильницька колективізація)

Розкрити основні напрямки соціального забезпечення у роки Великої Вітчизняної війни та повоєнний період: організація допомоги селянам для фронтовиків (охарактеризувати всі види допомоги); реалізація державної програми спасіння дітей, особливо дітей-сиріт (евакуація в безпечні райони, створення фонду допомоги дітям, організація харчування, створення дитячих будинків тощо); допомога інвалідам (евакуація, реабілітація поранених, створення будинків інвалідів, перекваліфікація, працевлаштування та ін.); допомога матерям (збільшення строків післяпологової відпустки, організація дитячих ясел, садків, кімнат годування дітей на підприємствах з використанням жіночої праці та ін.).

Показати нові моменти у розвитку вітчизняного соціального забезпечення у повоєнний період – до 50-х рр. XX ст. (Прийняття Закону про державні пенсії у 1956 р., створення законодавства про соціальне забезпечення, започаткування загального державного пенсійного забезпечення працюючих, прийняття Закону про пенсії та грошову допомогу членам колгоспів у 1964 р., зміна Положення Міністерство соціального забезпечення у 1961 р. і розширення його функцій порівняно із положенням 1937 р.).

Відзначити, що найважливішою сферою діяльності соціального обслуговування населення у 50-90-х рр. XX ст. було матеріальне забезпечення, яке здійснювалося у трьох основних напрямках: державне соціальне забезпечення, державне соціальне страхування, соціальне забезпечення колгоспників.

Контрольні питання та завдання для самоперевірки

1. Назвіть причини дитячої безпритульності у 20-х – 30-х рр. XX ст. у СРСР.
2. Які заходи були вжиті у 20-х – 30-х рр. XX ст. у СРСР для подолання дитячої безпритульності? Дайте власну оцінку цих заходів.
3. Чому найбільш прийнятним видом навчально-виховного закладу, за А.Макаренком, де можна створити всі умови для виховання нової людини, радянського громадянина, колективіста, була трудова колонія?
4. Якою була політика стосовно селянства у 20-х – 30-х рр. XX ст. у СРСР? Чи була вона однією з причин голодоморів у цей період? Відповідь поясніть.
5. Які основні проблеми визначалися у сфері державного забезпечення в роки Другої світової війни?
6. Як була організована допомога дітям-сиротам та інвалідам під час Другої світової війни і перші післявоєнні роки?
7. Як була організована допомога дітям-сиротам та особам з інвалідністю у

перші післявоєнні роки?

8. Яке значення мало започаткування загального державного пенсійного забезпечення працюючих?

9. Яке значення мало прийняття Закону про пенсії та грошову допомогу членам колгоспів у 1964 р.?

10. Коли колгоспники у Радянському Союзі отримали паспорти?

11. Якими були основні напрямки соціального забезпечення у СРСР в 50-90-х рр. XX ст.?

Теми доповідей, рефератів і творчих завдань

1. Соціальна політика радянської влади стосовно сім'ї та дітей у 1920-1930-ті роки.

2. Становлення й розвиток системи соціального забезпечення населення у 1920-1930-ті роки: надбання і прорахунки.

3. Проблема дитячої безпритульності у 1920-1930-ті роки та її вирішення.

4. Соціальна політика стосовно селянства у 1920-1930-ті роки.

5. Соціальна допомога населенню під час Другої світової війни.

Тема 8. Система соціального забезпечення України на сучасному етапі (90-ті рр. XX ст. – поч. XXI ст.)

Мета – знати особливості становлення системи соціального забезпечення в Україні з часів незалежності. Розуміти основні аспекти підготовки соціальних педагогів та соціальних працівників у сучасній Україні. Розуміння філософії допомоги як базової, концептуальної ідеї у становленні вітчизняних теорій соціальної роботи. Знання вітчизняної парадигми соціальної роботи як сукупності моделей і теорій допомоги. Бачення особливостей розвитку соціальної роботи як наукової галузі в Україні. Знати і розуміти суть волонтерської діяльності, зміст основних документів, які її регулюють.

Питання для обговорення:

1. Становлення і розвиток системи підготовки соціальних педагогів та соціальних працівників у сучасній Україні.

2. Правове регулювання соціальної роботи. Нормативна база соціальної роботи в Україні.

3. Система соціальних служб в Україні.

4. Професійна підтримка (супервізія) у соціальній роботі.

5. Волонтерська діяльність в Україні.

6. Становлення і розвиток недержавної сфери соціальної роботи в Україні.

Основні поняття і категорії: соціальне страхування, пенсія, пільга, безробіття, малозабезпеченість, волонтерство.

ЛІТЕРАТУРА

ОСНОВНА

1. Глазунов С. В. Нариси з історії соціальної роботи [Текст]: навч. вид. / С. В. Глазунов Д. : РВВ ДНУ, 2015. 116 с.

2. Сільвестрова О.Ю., Ситник О.І. Історія та теорія соціальної роботи : Електронний навчальний посібник / О.Ю. Сільвестрова, О.І. Ситник. Луцьк: ЛНТУ, 2020. (Довідка № 20-10). http://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/%D0%95%D0%9D%D0%9F_%D0%86%D0%A2%D0%A1%D0%A0%202/index.html (дата звернення 09.04.2023).

3. Соціальна робота (теорія і практика). Навчальний посібник. Лукашевич М.П., Семигіна Т.В. К.: Каравела, 2018. 368 с.

4. Теорія та практика соціальної роботи: навчальний посібник / О. Г. Карпенко, Н. Ф. Романова. К: Видавничий Дім «Слово», 2015. 408 с.

ДОДАТКОВА

1. Деякі питання Національної соціальної сервісної служби України : Постанова кабінету міністрів України 26 серпня 2020 р. № 783. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 27.03.2023).

2. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 05.07.2012 №5073-VI із змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17/ed20200227#Text> (дата звернення 27.03.2023).

3. Про волонтерську діяльність : Закон України № 3236-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3236-17> (дата звернення 27.03.2023).еорія та практика соціальної роботи : навч. посіб. для студентів ВНЗ / О. Г. Карпенко, Н. Ф. Романова К. : Слово, 2015. 402 с.

4. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії : Закон України від 05.10.2000 № 2017-III. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2017-14> (дата звернення 27.03.2023).

5. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 26718-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> (дата звернення 27.03.2023).

6. Типове положення про районний, міський, районний у місті, селищний, сільський центр соціальних служб : Постанова Кабінету міністрів України від 01.06.2020 № 479. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479-2020-%D0%BF#n206> (дата звернення 27.03.2023).

7. Типове положення про територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг): Постанова Кабінету Міністрів України № 177-2020-п, від 03.03.2020 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/243237372> (дата звернення 27.03.2023)

Методичні рекомендації

Висвітлити діяльність мережі територіальних центрів, відділень соціальної допомоги вдома та інших установ соціального захисту та соціального обслуговування населення. Проаналізувати послуги, які надаються окремим категоріям громадян Територіальними центрами соціального обслуговування.

Звернути увагу, що соціальна робота в Україні має свої особливості, обумовлені як історичним розвитком, так і впливом сучасних світових тенденцій. Необхідно відзначити, що соціальна робота у нашій державі здійснюється в умовах гострої економічної кризи.

Дати характеристику проблем вітчизняної соціальної політики – відсутність

чітких уявлень про модель соціального захисту (у світовій практиці існують ліберальна та соціально-демократична або патерналістська), пріоритет цінностей у суспільній свідомості.

Показати зміни в системі допомоги при переході до сучасної системи соціального забезпечення, висвітлити передумови розвитку системи підготовки соціальних працівників у сучасній Україні. Проаналізувати, за якими напрямками здійснюється підготовка фахівців соціальної роботи у вітчизняних вузах.

Соціальну роботу здійснюють конкретні соціальні служби, агенції, які мають певну систему управління, що спирається на загальноуправлінські підходи. Водночас управління соціальною роботою відрізняється від управління іншими організаціями, оскільки має специфічні завдання й етичні норми, що утворюють основу менеджменту соціального закладу. До того ж соціальним працівникам доводиться працювати в команді з іншими фахівцями, які можуть мати відмінні погляди на призначення допомоги клієнтові.

Соціальні служби являють собою формальні організації – структурні об'єднання людей з метою досягнення ефективного результату в розв'язанні соціальної проблеми в контексті соціальної роботи. Управління (менеджмент) такими організаціями і процесом соціальної роботи є важливою сферою знань і однією з професійних ролей соціальних працівників.

Показати особливості становлення і розвитку соціальної роботи як фахової діяльності на початку 90-х рр. XX ст. Першочерговими заходами щодо формування стратегії соціальної роботи є реформування системи соціальної допомоги, розвиток адресної допомоги; соціальна підтримка сім'ї, ветеранів війни та праці, жінок, дітей і молоді; соціальний захист громадян, які потерпіли від наслідків Чорнобильської катастрофи; забезпечення інвалідам рівних з іншими громадянами можливостей для участі в економічній, політичній і соціальних сферах життя суспільства, умов для реалізації потенційних можливостей інвалідів; соціальна підтримка громадян, звільнених у запас або відставку з військової служби, служби в органах внутрішніх справ та членів їх сімей. Соціальна робота має місце і при забезпеченні розвитку ринку праці і зайнятості, попередженні і скасуванні причин соціального ризику тощо.

Контрольні питання та завдання для самоперевірки

1. Охарактеризуйте основні зміни, що сталися в системі допомоги при переході до сучасної системи соціального забезпечення. Чим вони обумовлені?
2. Як вплинула соціально-економічна та демографічна ситуація в Україні з часів незалежності на соціальну роботу?
3. Як була організована підготовка фахівців з соціального забезпечення з часу здобуття Україною незалежності?
4. Як змінювалися підходи до вирішення проблеми безробіття в різні періоди розвитку країни?
5. Які нововведення були внесені в законодавчі акти з охорони материнства і дитинства, соціального забезпечення літніх людей та осіб з інвалідністю?
6. Які механізми соціального захисту для дітей-сиріт, дітей з незаможних сімей, дітей з інвалідністю діють на даний час?
7. Якими законодавчими актами регулюється соціальна робота в Україні?

8. Назвіть державні соціальні служби в Україні.
9. Назвіть недержавні організації та служби, які діють у Вашому місті, області, в Україні тощо.
10. Дайте визначення поняття «супервізія».
11. Яке значення має супервізія у соціальній роботі? Наведіть приклади.
12. Що таке «філософія допомоги»? Як вона пов'язана із соціальною роботою?
13. Які теорії соціальної допомоги отримали розвиток в Україні за часів незалежності?
14. Назвіть основні моделі соціальної роботи в Україні.

Теми доповідей, рефератів і творчих завдань

1. Вітчизняна парадигма соціальної роботи як сукупність моделей і теорій допомоги.
2. Розвиток теоретичних засад вітчизняної соціальної роботи.
3. Характер становлення в Україні соціальної роботи як науки.
4. Класифікація системи соціальної підтримки.
5. Державні соціальні служби в Україні.
6. Роль недержавних організацій у соціальному обслуговуванні

Змістовий модуль 2. Теорія соціальної роботи

Тема 9. Наукові основи соціальної роботи

Мета – знання видів соціальної роботи (соціальне обслуговування, соціальний супровід, соціальна профілактика, соціальна реабілітація) та їх особливостей. Знання про основні напрями соціальної роботи. Розуміння наукових основ соціальної роботи та принципів типологізації теорій соціальної роботи за різними критеріями. Знання принципів та методів соціальної роботи.

Питання для обговорення:

1. Види соціальної роботи – соціальне обслуговування, соціальний супровід, соціальна профілактика, соціальна реабілітація.
2. Основні напрями соціальної роботи.
3. Становлення наукових основ соціальної роботи: філософські, соціологічні та політологічні засади.
4. Методи і технології соціальної роботи.
5. Стратегії втручання у соціальній роботі. Рівні соціальної роботи.

Основні поняття і категорії: соціальне піклування, соціальне страхування, соціальний розвиток, соціальне обслуговування, соціальний супровід, соціальна профілактика, соціальна реабілітація, соціальна підтримка, методи соціальної роботи, технології соціальної роботи, стратегія.

ЛІТЕРАТУРА

ОСНОВНА

1. Лукашевич М. П. Соціальна робота: теорія і практика [підручник] / Лукашевич М. П., Семигіна Т.В. ; 2- е вид. К: Каравела, 2015. 368 с.
2. Лукашевич М. П. Теорія і методи соціальної роботи : навч. посіб. / М. П. Лукашевич, І. І. Мигович 3–є вид., доп. та перероб К. : МАУП, 2013. 168 с.
3. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с. URL : https://www.researchgate.net/profile/Tetyana-Semigina/publication/342003632_Sucasna_socialna_robota/links/5eddf6ae299b1d20bd86768/Sucasna-socialna-robota.pdf (дата звернення 15.05.2023)
4. Соціальна робота: реалії та виклики часу: навчально-методичний посібник. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2021. 219 с.
5. Соціальна робота (теорія і практика). Навчальний посібник / Лукашевич М.П., Семигіна Т.В. К.: Каравела, 2018. 368 с.

ДОДАТКОВА

1. Дубич К. В. Вступ до соціальної допомоги [Текст] : навчальний посібник для студ. вищих навч. закладів. К. : СЛОВО, 2015. 224 с.
2. Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю : Закон України від 19.12.2017 № 2249-VIII із змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2109-14> (дата звернення 27.08.2023).
3. Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей : Закон України від 02.06.2005 №2623 із змінами. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-15> (дата звернення 27.08.2023).

4. Про охорону дитинства : Закон України 2402-III, чинний. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2402-14#Text> (дата звернення: 27.03.2021).

5. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 26718-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> (дата звернення 27.03.2023).

6. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21.06.2001 № 2558-III із змінами. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2558-14> (дата звернення 27.08.2023).

7. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні : Закон України від 05.02.1993 № 2998-XII. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2998-12> (дата звернення 27.08.2023).

8. Сільвестрова О.Ю., Ситник О.І. Історія та теорія соціальної роботи : Електронний навчальний посібник / О.Ю. Сільвестрова, О.І. Ситник. Луцьк: ЛНТУ, 2020. (Довідка № 20-10). http://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/%D0%95%D0%9D%D0%9F_%D0%86%D0%A2%D0%A1%D0%A0%202/index.html (дата звернення 09.04.2023).

Методичні рекомендації

Висвітлюючи перше питання, слід зупинитися на визначенні поняття «соціальна робота» та супутніх понять: «соціальне обслуговування», «соціальний супровід», «соціальна профілактика», «соціальна реабілітація», «соціальна підтримка» тощо, вказавши на відмінності їх змісту.

Далі перейти до аналізу основних напрямів соціальної роботи в Україні, як стратегія подолання бідності в Україні; запровадження консолідованої системи адресної допомоги та соціальних послуг; соціальна підтримка сімей з дітьми; соціальна підтримка дітей, позбавлених батьківського піклування.

Розв'язання проблеми подолання бідності є одним із першочергових завдань світової спільноти, що регламентуються Європейською соціальною хартією, а також Цілями сталого розвитку, що схвалені на Саміті ООН на період з 2015 до 2030 року.

Назвати і охарактеризувати стратегічні напрями зниження рівня бідності: сприяння зростанню доходів населення від зайнятості та виплат у системі державного соціального страхування; забезпечення доступу населення до послуг соціальної сфери незалежно від місця проживання; мінімізація ризиків соціального відчуження сільського населення; недопущення виникнення осередків хронічної бідності та соціального відчуження серед внутрішньо переміщених осіб.

Розглянути Закони України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» та їх значення для підтримки окремих категорій населення, які потребують допомоги.

Контрольні питання та завдання для самоперевірки

1. У чому різниця між поняттями «соціальне піклування», «соціальне обслуговування», «соціальний супровід», «соціальна підтримка»?

2. Дайте визначення поняття «соціальна реабілітація».

3. Дайте визначення поняття «соціальний розвиток».
4. Як види соціальної роботи пов'язані між собою?
5. Назвіть стратегії соціальної роботи.
6. Що таке запровадження консолідована система адресної допомоги та соціальних послуг?
7. У чому усть соціальної підтримки сімей з дітьми?
8. Як здійснюється соціальна підтримка дітей, позбавлених батьківського піклування?

Теми доповідей, рефератів і творчих завдань

1. Основні напрямки соціальної роботи.
2. Нормативно-правові основи соціальної роботи.
3. Загальна характеристика об'єктів та суб'єктів соціальної роботи.

Тема 10. Основні теорії соціальної роботи

Мета – знання про різноманітність теорій соціальної роботи та їх групи: психолого-орієнтовані, соціолого-орієнтовані та комплексно-орієнтовні теорії соціальної роботи. Знання основних ідей гуманістичної теорії соціальної роботи. Загальне розуміння особливостей теорій індивідуальної, групової, общинної соціальної роботи. Розуміння специфіки теорії соціального адміністрування та планування соціальної роботи. Розуміння особливостей постмодерністських поглядів на соціальну роботу.

Питання для обговорення:

1. Загальна характеристика підходів до типологізації теорій соціальної роботи.
2. Психолого-орієнтовані теорії соціальної роботи.
3. Соціолого-орієнтовані теорії соціальної роботи.
4. Комплексно-орієнтовні теорії соціальної роботи.
5. Постмодерністські погляди на соціальну роботу.

Основні поняття і категорії: діагностичний підхід, функціональний підхід, біхевіоризм, психоаналіз, постмодернізм, теорія соціальної роботи, психодинамічна модель, гуманістична модель, системна теорія, екологічна теорія, соціально-радикальні теорії, теорія стигматизації, біхевіористський і когнітивний підходи, теорія кризового втручання, теорія ролей, сімейна терапія, психосоціальна терапія, соціально-педагогічна модель соціальної роботи.

ЛІТЕРАТУРА

ОСНОВНА

1. Лукашевич М. П. Соціальна робота: теорія і практика [підручник] / Лукашевич М. П., Семигіна Т.В. ; 2- е вид. К: Каравела, 2015. 368 с.
2. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с. URL : https://www.researchgate.net/profile/Tetyana-Semigina/publication/342003632_Sucasna_socialna_robota/links/5eddf6ae299b1d20bd86768/Sucasna-socialna-robota.pdf (дата звернення 15.05.2023)

3. Соціальна робота: реалії та виклики часу: навчально-методичний посібник. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2021. 219 с.

4. Теорія та практика соціальної роботи: навчальний посібник / О. Г. Карпенко, Н. Ф. Романова. К: Видавничий Дім «Слово», 2015. 408 с.

ДОДАТКОВА

1. Дубич К. В. Вступ до соціальної допомоги [Текст] : навчальний посібник для студ. вищих навч. закладів. К. : СЛОВО, 2015. 224 с.

2. Іванова І. Методи соціальної роботи (на основі Державних стандартів соціальних послуг). К. : Університет «Україна», 2018. 302 с.

3. Сільвестрова О.Ю., Ситник О.І. Історія та теорія соціальної роботи : Електронний навчальний посібник / О.Ю. Сільвестрова, О.І. Ситник. Луцьк: ЛНТУ, 2020. (Довідка № 20-10). http://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/%D0%95%D0%9D%D0%9F_%D0%86%D0%A2%D0%A1%D0%A0%202/index.html (дата звернення 09.04.2023).

Методичні рекомендації

Охарактеризувати філософські та соціологічні теорії кін. XIX – поч. XX ст., які здійснили суттєвий вплив на зміну розуміння соціальних проблем, їх осмислення з позицій філософського та наукового аналізу. Розглянути гуманізм, позитивізм, утопізм, професіоналізм як основні теоретичні концепти філософії соціальної роботи.

Охарактеризувати загальні підходи до типологізації теорій соціальної роботи: за критеріями історичної послідовності виникнення; за критерієм методологічної опори на теорії інших наук: медицини, філософії, психології, соціології, педагогіки; за суб'єкт-об'єктним підходом; за часом виникнення; за авторами теорій тощо.

Звернути увагу на типологізацію за суб'єкт-об'єктним підходом, де виділяють індивідуальну, групову, общинну теорії та теорію соціального адміністрування та планування.

За призначенням теорії соціальної роботи поділяються на ті, що пояснюють: цілі соціальної роботи (марксистські, феміністські); засоби соціальної роботи (ведення випадку, сімейна терапія та ін.); життєвий світ клієнта: екзистенційні, гуманістичні.

За статусом розробників розрізняють теорії: згенеровані в науковому середовищі; розроблені спеціалістами-практиками.

За масштабом об'єкта аналізу та впливу: індивідуальної соціальної роботи; групової соціальної роботи; роботи в громаді («ком'юніті-теорії»); соціального адміністрування і планування, зорієнтовані на розвиток соціальних служб, впровадження соціальних послуг і програм.

За ознакою спорідненості із суміжними науками про людину і суспільство, природничо-наукові та соціокультурні основи життя. З таких позицій вирізняють три основні групи теорій соціальної роботи: психолого-орієнтовані; соціолого-орієнтовані; комплексно-орієнтовані.

Залежно від теоретико-методологічного джерела формування можна виділити чотири групи теорій соціальної роботи: системні, соціологоорієнтовані, психологічні, комплексні.

Контрольні питання та завдання для самоперевірки

1. Які філософські, соціологічні та політологічні теорії мали вплив на становлення та розвиток соціальної роботи як фахової діяльності в кін. XIX – на поч. XX ст.?
2. Які основні засади гуманістичної теорії у соціальній роботі?
3. У чому устої екзистенціальної теорії соціальної роботи?
4. У чому суть застосування системної моделі у соціальній роботі?
5. Дайте визначення поняття «теорія соціальної роботи».
6. Чим, на Вашу думку, викликана різноманітність теорій соціальної роботи?
7. За якими критеріями здійснюється типологізація теорій соціальної роботи?
8. Назвіть основні парадигми соціальної допомоги.
9. Які теорії соціальної роботи виділяють, виходячи із історичної послідовності виникнення?
10. Який вплив на типологію теорій соціальної роботи здійснили розвиток медицини, психології, філософії, соціології, педагогіки?
11. Якими особливостями характеризується гуманістична теорія соціальної роботи?

Теми доповідей, рефератів і творчих завдань

1. Психодинамічна концепція та випадки надмірного використання клієнтом механізмів психологічного захисту.
2. Гуманістична модель як основне джерело цінностей, принципів та підходів у соціальній роботі.
3. Системна та екологічна моделі: концепція та основні положення, застосування у соціальній роботі.
4. Теорія кризового втручання та орієнтована на завдання модель: принципи та застосування у практиці соціальної роботи.
5. Типологізація теорій соціальної роботи за об'єктивним критерієм: індивідуальні, групові, масові.
6. Типологізація теорій соціальної роботи за критерієм методологічної опори на теорії інших наук: медицини, філософії, психології, соціології, педагогіки.

ЛІТЕРАТУРА

ОСНОВНА

1. Лукашевич М. П. Соціальна робота: теорія і практика [підручник] / Лукашевич М. П., Семигіна Т.В. ; 2-е вид. К: Каравела, 2015. 368 с.
2. Соціальна робота (теорія і практика). Навчальний посібник / Лукашевич М.П., Семигіна Т.В. К.: Каравела, 2018. 368 с.
3. Теорія та практика соціальної роботи: навчальний посібник / О. Г. Карпенко, Н. Ф. Романова. К: Видавничий Дім «Слово», 2015. 408 с.

ДОДАТКОВА

4. Сільвестрова О.Ю., Ситник О.І. Історія та теорія соціальної роботи : Електронний навчальний посібник / О.Ю. Сільвестрова, О.І. Ситник. Луцьк: ЛНТУ, 2020. (Довідка № 20-10). http://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/%D0%95%D0%9D

https://www.researchgate.net/profile/Tetyana-Semigina/publication/342003632_Sucasna_socialna_robota/links/5eddf6ae299bffd20bd86768/Sucasna-socialna-robota.pdf (дата звернення 09.04.2023).

5. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с. URL : https://www.researchgate.net/profile/Tetyana-Semigina/publication/342003632_Sucasna_socialna_robota/links/5eddf6ae299bffd20bd86768/Sucasna-socialna-robota.pdf (дата звернення 15.05.2023)

Тема 11. Особливості індивідуальної та групової соціальної роботи.

Соціальна робота в громаді

Мета – розуміння особливостей та ґрунтовна характеристика індивідуальна соціальна робота в контексті концепцій діагностичної та функціональної шкіл, її методів і технологій. Розуміння особливостей групового та обцинного методів соціальної роботи.

Питання для обговорення:

1. Індивідуальна соціальна робота: методи і технології.
2. Груповий метод соціальної роботи.
3. Робота в громаді як метод соціальної роботи. Історія розвитку громадської соціальної роботи.

Основні поняття і категорії: індивідуальна робота, едення випадку, індивідуальне консультування, представництво, групова робота, робота в громаді.

ЛІТЕРАТУРА

ОСНОВНА

1. Лукашевич М. П. Соціальна робота: теорія і практика [підручник] / Лукашевич М. П., Семигіна Т.В. ; 2- е вид. К: Каравела, 2015. 368 с.
2. Лукашевич М. П. Теорія і методи соціальної роботи : навч. посіб. / М. П. Лукашевич, І. І. Мигович3-є вид., доп. та перероб К. : МАУП, 2013. 168 с.
3. Соціальна робота: реалії та виклики часу: навчальнометодичний посібник. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2021. 219 с.
4. Соціальна робота (теорія і практика). Навчальний посібник. Лукашевич М.П., Семигіна Т.В. К.: Каравела, 2018. 368 с.
5. Теорія та практика соціальної роботи: навчальний посібник / О. Г. Карпенко, Н. Ф. Романова. К: Видавничий Дім «Слово», 2015. 408 с.

ДОДАТКОВА

1. Дубич К. В. Вступ до соціальної допомоги [Текст] : навчальний посібник для студ. вищих навч. закладів. К. : СЛОВО, 2015. 224 с.
2. Сільвестрова О.Ю., Ситник О.І. Історія та теорія соціальної роботи : Електронний навчальний посібник / О.Ю. Сільвестрова, О.І. Ситник. Луцьк: ЛНТУ, 2020. (Довідка № 20-10). http://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/%D0%95%D0%9D%D0%9F_%D0%86%D0%A2%D0%A1%D0%A0%202/index.html (дата звернення 09.04.2023).
3. Слезанська Г. І. Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та

методи: монографія / за наук.ред.д-ра пед. наук, проф. В. А. Поліщук. Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка, 2018. 382 с. URL : http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/13712/1/8slozanska_monogr.pdf (дата звернення 09.04.2023).

Методичні рекомендації

Метод індивідуальної соціальної роботи, або соціальна робота з індивідуальним випадком, здійснюється в ситуації «один на один», коли соціальний працівник спільно з клієнтом вирішує його особистісні та соціальні проблеми. Типовими індивідуальними проблемами в практиці соціальної роботи є емоційні проблеми, сімейні та особистісні кризи, сімейні конфлікти, проблеми на виробництві і в школі, втрата роботи тощо.

У висвітлення другого питання слід дати визначення поняття «група». Слід наголосити, що група – відносно стійка сукупність людей, об'єднаних спільними цінностями, нормами, цілями, системою взаємин, взаємовпливів і включених до типових для них різновидів та форм діяльності. Діяльність груп може мати різні цілі, завдання і спрямованість, що обумовлює конкретні дії їх учасників у подоланні власних труднощів і задоволенні потреб.

Теоретичною основою групової соціальної роботи є знання про сутність та основні особливості малих соціальних груп, теорії комунікації, теорії ролей, теорії конфлікту, поведінкові та інші теорії.

Особливість соціальної групової роботи полягає в тому, що вона дає можливість клієнтам соціальної роботи стати більш незалежними й ініціативними у прийнятті самостійних рішень стосовно важливих проблем та виявляти відповідальність за зміни, які відбуваються в їхньому житті.

Відповідь на третє питання слід розпочати з визначення поняття «громада» та показати становлення і розвиток соціальної роботи у громаді та зосередитися на її відмінностях від групової соціальної роботи.

Слід мати на увазі, що професійній соціальній роботі термін «громада» найчастіше вживають у двох значеннях: територіальна громада та громада за інтересами/прихильністю.

Громада, яка об'єднує людей, котрі мешкають в одній географічній місцевості, – це територіальна громада (приміром, традиційна єврейська громада в українських містах була саме територіальною, оскільки євреї селилися у визначених для них межах).

Територіальна громада – це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.

Громада за інтересами об'єднує людей, котрі мають спільні проблеми, наприклад, дітей-інвалідів або людей, котрі мають спільні інтереси, соціальні зв'язки або характеристики.

Соціальна робота в громаді – метод, в основі якого лежить аналіз життєвого рівня громади з метою розв'язання соціальних проблем, підвищення рівня надання послуг та активізації членів громади через проведення різних акцій та заходів.

Контрольні питання та завдання для самоперевірки

1. Що таке індивідуальна соціальна робота?
2. Що таке групова соціальна робота?
3. Які відмінності між індивідуальною та груповою соціальною роботою?
4. Які є різновиди груп?
5. Який терапевтичний ефект має група?
6. Що таке громада?
7. Які методи і моделі роботи з громадою Ви можете назвати?

Теми доповідей, рефератів і творчих завдань

1. Зміст, особливості, фази процесу індивідуальної соціальної роботи.
2. Групова робота як метод соціальної роботи. Еволюція групової соціальної роботи.
3. Різновиди груп. Груповий процес і терапевтичні ефекти групи.
4. Поняття «громада» та підходи до її визначення. Робота в громаді як метод соціальної роботи.
5. Методи та моделі роботи з громадою.
6. Світовий досвід впровадження соціальної роботи з громадою.

Тема 12. Цінності та етичні принципи соціальної роботи

Мета – розуміння значення етики для соціальної роботи та професійних меж у соціальній роботі. Знання особливостей спілкування соціальних робітників і клієнтів. Розуміння особливості статусу клієнта соціальної роботи. Знання фахових цінностей і принципів у соціальній роботі. Розуміння професійних ризиків та «феномену вигорання» у соціальній роботі. Знання структури професійного спілкування у соціальній роботі та вимог до соціального працівника.

Питання для обговорення:

1. Поняття етики соціальної роботи. Міжнародні документи з питань етики соціальної роботи.
2. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи в Україні.
3. Фахові цінності і принципи в соціальній роботі.
4. Особливості спілкування соціального працівника та клієнта. Професійні межі у соціальній роботі.
5. Структура професійного спілкування у соціальній роботі. Деформації (викривлення) у спілкуванні.
6. Професійне вигорання та його профілактика.

Основні поняття і категорії: клієнт, соціальний працівник, соціальна ситуація, соціальний досвід, спілкування, цінності соціальної роботи, принципи соціальної роботи, етика, Етичний кодекс, професійне вигорання.

Методичні рекомендації

У опрацюванні даної теми слід звернути увагу, що етика в соціальній роботі –

одна з невід'ємних складових діяльності фахівців. Тому слід ознайомитися з міжнародними та вітчизняними етичними кодексами, які регулюють діяльність фахівців соціальної роботи (Глобальна заява про етичні принципи соціальної роботи, Кодекс етики соціальної роботи, Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України), визначити основні принципи взаємодії соціального працівника і клієнта згідно них.

Звернути увагу на специфіку професійного спілкування соціального працівника з клієнтами, показати значення етичних стандартів та цінностей соціальної роботи на цей процес. Адже у процесі спілкування налагоджується контакт з клієнтом, з'ясовуються проблеми, відбувається збір та аналіз інформації, необхідної для їх розв'язання, здійснюється цілеспрямований вплив на клієнта. Таким чином, взаємодії соціального працівника і клієнта побудовано на довірчих відносинах. Соціальний працівник повинен допомогти клієнту позбутися від проблеми за допомогою різних методів (комунікативна взаємодія та соціальна терапія), при мінімальному втручанні в життя клієнта. Клієнт, у свою чергу, повинен довіритися соціальному працівнику для плідної роботи.

Окремо слід звернути увагу на професійні межі у соціальній роботі, взявши до уваги вітчизняний та зарубіжний досвід. Треба мати на увазі, що професійні межі залежать від моделей прийняття соціальними працівниками рішень, які відповідають певним етичним концепціям і моральним принципам. Тому слід показати відмінності у розумінні професійних меж з позицій персоналістичної та контрактної моделей.

Охарактеризувати цінності та принципи соціальної роботи та розкрити їх значення для професійного спілкування. Звернути увагу на викривлення у процесі спілкування (з боку соціального працівника – ефект позитивного (негативного) ореолу, стереотипи, упередження, антипатія; з боку клієнта – перебільшення значення діяльності соціального працівника, недооцінка власних сил). Слід розуміти, що в ході спілкування можуть виникнути й конфліктні ситуації, тому фахівець повинен докладати зусиль для їх недопущення та, в разі виникнення конфлікту, правильно реагувати на нього та не допускати загострення. В разі конфлікту між клієнтом та іншою стороною (державною організацією, іншою соціальною службою, її працівником, роботодавцем, представником оточення тощо), соціальний працівник часто бере на себе роль посередника у конфлікті або змушений діяти з позиції свого клієнта.

Серйозною проблемою для подальшої професійної діяльності фахівців соціальної роботи є професійне вигорання – фізичне та/або емоційне виснаження, що проявляється у втраті зацікавленості до роботи, що згодом переростає у байдужість до роботи, до особистого життя, оточення і т.п.. Слід розкрити причини його виникнення та показати шляхи його подолання (моніторинг психологічного стану працівників, чітке роз'яснення посадових інструкцій, організація профілактичних бесід, стимулювання внутрішньої мотивації, налагодження конструктивної комунікації, проведення різноманітних тренінгових занять, створення позитивного морально-психологічного клімату в колективі тощо).

Контрольні питання та завдання для самоперевірки

1. Дайте визначення поняття «соціальний працівник».

2. Дайте визначення поняття «клієнт соціальної роботи».
3. Якими якостями повинен володіти фахівець соціальної роботи?
4. Дайте визначення поняття «етика соціальної роботи».
5. Які етичні засади Ви вважаєте основними у діяльності соціального працівника?
6. Назвіть фахові цінності і принципи в соціальній роботі.
7. Чому у стосунках з клієнтом неохідне встановлення професійних меж? У чому вони виявляються?
8. Чому вплив у соціальній роботі є двостороннім процесом?
9. Що таке «феномен вигоряння»? Які його риси?

Теми доповідей, рефератів і творчих завдань

1. Взаємодія соціального працівника і клієнта у процесі консультування.
2. Структура професійного спілкування соціального працівника і клієнта.
3. Комунікативний аспект спілкування соціального працівника і клієнта.
4. Поняття психогігієни соціального працівника.
5. Сутність професійного ризику у соціальній роботі.
6. Професійні межі у стосунках з клієнтом.
7. Можливі наслідки професійної діяльності соціального працівника та феномен вигоряння.
8. Сучасні дослідження, спрямовані на запобігання стресу та вигоряння у роботі соціального працівника.

ЛІТЕРАТУРА ОСНОВНА

1. Глобальна заява про етичні принципи соціальної роботи. *Міжнародна федерація соціальних працівників*. URL : <https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles/> (дата звернення 27.03.2023).
2. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України. Наказ міністерства України у справах молоді та спорту від 09.09.2005 р. № 1965. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1965643-05/stru2#Stru> (дата звернення 15.05.2023).
3. Професійно-етичні якості, принципи та норми діяльності соціальних працівників. *Технології соціальної роботи: Навчальний посібник з грифом МОН України*. / О.А. Агарков та ін. Запоріжжя: вид. комплекс АТ «Мотор-Січ», 2015. 487 с. URL : https://pidruchniki.com/73032/sotsiologiya/profesiyno-etichni_yakosti_printsipi_normi_diyalnosti_sotsialnih_pratsivnikiv (дата звернення 18.06.2023).
4. Семигіна Т. В. Міжнародна соціальна робота: глобальні пріоритети соціального розвитку і нове визначення соціальної роботи. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2015. № 1-2. С. 6-11. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VAPSV_2015_1-2_3 (дата звернення 15.05.2023).
5. Семигіна Т. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України. URL : http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2493/Semigina_etychnyy_kodeks_spetsialistiv.pdf;jsessionid=1149C5914C09557D956B69DEFC9BE3AB?sequence=1 с.16-22 (дата звернення 15.05.2023)

6. Семигіна Т. Нові глобальні етичні принципи соціальної роботи. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2019. № 1. с.70-85. URL : <https://grani-print.dp.ua/index.php/jaysrt/article/view/135/77> (дата звернення 15.05.2023).

ДОДАТКОВА

1. Лукас Дж., Васильченко О. Етичні принципи та цінності соціальної роботи. *Соціальна робота в Україні : перші кроки* / ред. В. Полтавець. Київ : КМ "Academia", 2000 с. 29-45. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/149244432.pdf>

2. Олійник К.С. Професійна етика та спілкування в соціальній роботі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. 2014. Вип. 33. С. 126-128. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2014_33_38 (дата звернення 15.05.2023).

3. Петрук В.В. Деякі аспекти професійної етики соціального працівника. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Зб. наук. пр. Випуск 52. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2018. с. 379-383. URL : <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/911189.pdf> (дата звернення 15.05.2023).

4. Сільвестрова О.Ю., Ситник О.І. Історія та теорія соціальної роботи : Електронний навчальний посібник / О.Ю. Сільвестрова, О.І. Ситник. Луцьк: ЛНТУ, 2020. (Довідка № 20-10). http://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/%D0%95%D0%9D%D0%9F_%D0%86%D0%A2%D0%A1%D0%A0%202/index.html (дата звернення 09.04.2023).

5. The Code of Ethics for Social Work. Statement of Principles . *The Policy, Ethics and Human Rights Committee*. 2012. URL : https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/32751/1/basw_112315-7.pdf (дата звернення 15.05.2023)

6. The Ethics of Social Work Principles and Standards. URL : <http://raulpage.org/koolitus/ethics1994.html> (дата звернення 15.05.2023)

Тема 13. Соціальна робота з окремими категоріями клієнтів за кордоном

Мета – знання про організацію соціальної допомоги дітям за кордоном; особливостей діяльності психолого-педагогічної служби «Гайденс» (США). Знання специфіки соціального обслуговування літніх людей та допомоги інвалідам за кордоном. Знання про особливості зарубіжного досвіду соціальної роботи з жінками, які зазнали насильства. Знання особливостей соціальної роботи в пенітенціарній системі. Розуміння особливостей соціальної роботи з особами, що мають різні види залежності (алкогольна, наркотична, ігрова тощо).

Питання для обговорення:

1. Організація соціальної допомоги дітям за кордоном. Психолого-педагогічна служба «Гайденс» (США).
2. Соціальне обслуговування літніх людей за кордоном.
3. Соціальна робота з особами з інвалідністю за кордоном. Типи соціальних

послуг для осіб з інвалідністю.

4. Соціальна робота з жінками, які зазнали насильства.
5. Соціальна робота в пенітенціарній системі.
6. Соціальна робота з особами, що мають різні види залежності (алкогольна, наркотична, ігрова тощо)

Основні поняття і категорії: соціальна робота, соціальна служба, супервізія, соціальні відносини, соціальна практика, соціальні зв'язки, соціальні механізми, соціальна діяльність, соціальні проблеми, сім'я, старість, пенсія, страхування, інвалідність, пенітенціарна система, насильство, залежність.

ЛІТЕРАТУРА

ОСНОВНА

1. Бараш Є.Ю. Зарубіжний досвід соціальної роботи із засудженими. *Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби*. 2016. № 1. С. 10–17 : веб-сайт. URL :

https://www.researchgate.net/publication/323870314_Zarubiznij_dosvid_socialnoi_roboti_zi_zasudzenimi (дата звернення 17.06.2023)

2. Євтух М. Б. Соціальна робота в зарубіжних країнах : навч. посіб. / Євтух М. Б., Носко М. О., Грищенко С. В. 2-ге вид., допов. та перероб. Київ : Леся, 2016. 287 с.

<http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/6786/1/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B0%20%D0%B2%20%D0%B7%D0%B0%D1%80%D1%83%D0%B1%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0%D1%85%20%282016%29.pdf> (дата звернення 17.06.2023)

3. Кубіцький С.О. Технології соціально-педагогічної роботи в зарубіжних країнах: Навч. посіб. 3-те вид. доп. і перероб. К.: Міленіум, 2015. 300 с. Семігіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с. URL :

https://www.researchgate.net/profile/Tetyana-Semigina/publication/342003632_Sucasna_socialna_robota/links/5eddf6ae299bffd20bd86768/Sucasna-socialna-robota.pdf (дата звернення 15.05.2023)

4. Технології соціальної роботи в зарубіжних країнах : навч.-метод. посіб. / О. А. Мурашкевич. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 202 с. <http://surl.li/xgmg> (дата звернення 15.05.2023)

ДОДАТКОВА

1. Віденська декларація та Програма дій від 25.06.1993 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_504#Text (дата звернення 15.05.2023)

2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (дата звернення 15.05.2023)

3. Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів) від 13.12.2006. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення 15.05.2023)

4. Про рівноправність жінок та чоловіків. Декларація Комітету міністрів Ради Європи від 16.11.1988 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_903#Text (дата звернення 15.05.2023)

5. Пекінська декларація від 15.09.1995 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_507#Text (дата звернення 15.05.2023)

6. Сільвестрова, О., Жук, О., Гапончук, О. (2022). Діяльність Міжнародної асоціації соціального забезпечення в контексті глобальних викликів сучасності. *Ввічливість. Humanitas*, 6, 80–86, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.6.12> (дата звернення 17.06.2023)

7. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів : Резолюція 48/96 Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 1993 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_306?lang=uk#Text (дата звернення 15.05.2023)

8. Drug, Alcohol and Substance Abuse Prevention Programs. *Hanley Foundation*. URL : <https://hanleyfoundation.org/prevention/> (дата звернення 17.06.2023)

9. The Strengthening Families Program by Dr. Karol Kumpfer. URL : <https://strengtheningfamiliesprogram.org/> (дата звернення 15.05.2023)

10. The Seattle Social Development Project: An Implementation of the Raising Healthy Children Intervention (SSDP). *ClinicalTrials.gov*. URL : <https://clinicaltrials.gov/ct2/show/NCT04075019> (дата звернення 15.05.2023)

Методичні рекомендації

У висвітленні першого питання слід дати характеристику організаційній структурі соціальної допомоги дітям та показати специфіку функціонування дитячих соціальних служб. Показати особливості соціальної роботи з безпритульними дітьми, дітьми, які втекли з дому та з дітьми-інвалідами.

У другому питанні необхідно показати, як організована соціальна робота з особами з інвалідністю за кордоном. Вказати на типи соціальних послуг для осіб з інвалідністю: житло і обслуговування вдома; спеціалізоване житло; транспортні послуги; послуги перекладача; персональна допомога тим, хто бажає вчитися, працювати (консультація, кваліфікована порада тощо); адаптаційна підготовка (що допомагає інваліду пристосуватися до стану, котрий виник в результаті каліцтва чи хвороби); перебування у денних центрах; пансіонатах; будинках сімейного типу; лікарнях.

Розкрити особливості соціального обслуговування літніх людей за кордоном, в тому числі проаналізувати соціально-побутове обслуговування за місцем проживання, вдома та окреслити типи соціальних послуг: транспортні послуги; телефон із постійним підключенням до сигнально-чергової системи; перебування у денних центрах; пансіонатах; будинках сімейного типу; будинках тимчасового перебування; лікарнях; будинках-інтернатах. Звернути увагу на роботу з родинами літніх людей.

Охарактеризувати стратегії роботи з жінками, що зазнали насильства. До них належать притулки для жінок, телефонні служби, телефони довіри для допомоги жертвам насильства. Показати роль Центрів планування сім'ї та сімейного виховання,

Центрів допомоги молодим матерям у наданні допомоги неповнолітнім матерям, які опинились у складній життєвій ситуації після народження дитини. Описати спеціалізовані служби, що займаються розв'язанням проблем жіночого безробіття.

Дати визначення поняття «пенітенціарна система» та розглянути основні аспекти соціальної роботи у цій сфері: консультування ув'язнених, адаптація ув'язнених до життя в ізоляції від суспільства, робота з ув'язненими, у яких завершується термін відбування покарання, соціальна робота з правопорушниками та їх сім'ями в судах, тюрмах і в громадах тощо.

Проаналізувати особливості соціальної роботи з різними категоріями залежних осіб за кордоном, і в першу чергу з молоддю. Дати визначення поняття «залежність», розглянути її найбільш поширені види – алкогольна, наркотична, ігрова тощо. Проаналізувати основні проекти і програми, які спрямовані на роботу з залежними особами.

Контрольні питання та завдання для самоперевірки

1. Дайте визначення понять «людина похилого віку», «людина з інвалідністю».
2. Назвіть особливості соціальної допомоги дітям, підліткам і їхнім родинам у Німеччині.
3. Чи є відмінності у функціонуванні дитячих соціальних служб в Україні та за кордоном? Покажіть ці відмінності.
4. Як організоване соціально-побутове обслуговування літніх громадян у європейських країнах (Франція, Німеччина, Великобританія) та США.
5. Які соціальні послуги для інвалідів існують у європейських країнах (Франція, Німеччина, Великобританія) та США?
6. Яких особливих соціально-педагогічних підходів вимагає в США робота з «важкими» підлітками і неповнолітніми з групи ризику?
7. Розкрийте особливості психолого-педагогічної служби «Гайденс».
8. У чому суть психолого-педагогічних досліджень у США?
9. Які стратегії роботи з жінками, що зазнали насильства, вироблені у світовій практиці соціальної роботи?
10. Дайте визначення поняття «пенітенціарна система».
11. Які особливості соціальної роботи у пенітенціарній системі за кордоном?
12. Дайте визначення поняття «залежність» (алкогольна, наркотична, ігрова тощо).
13. Які проекти і програми, спрямовані на роботу з залежними особами, поширені за кордоном?

Теми доповідей, рефератів і творчих завдань

1. Порівняльна характеристика системи соціальної допомоги дитині у європейських країнах (Франція, Німеччина, Великобританія) та США.
2. Психофізіологічні та соціальні проблеми людей похилого віку та їх вирішення у зарубіжній практиці соціальної роботи.
3. Особливості соціальної роботи з особами з інвалідністю за кордоном.
4. Зміст і форми організації підготовки фахівців соціальної роботи в навчальних закладах Великобританії.

5. Моделі соціальних служб та кризових центрів для жінок за кордоном.
6. Програми первинної профілактики наркотизму у Європі та США.

Тема 14. Соціальна робота з окремими категоріями клієнтів в Україні

Мета – знання про вітчизняну систему соціальної підтримки сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах. Знання специфіки соціального обслуговування літніх людей та осіб з інвалідністю в Україні. Розуміння специфіки соціальної роботи з молоддю та сім'ями. Знання специфіки вітчизняної соціальної роботи з жінками, що зазнали насильства. Знання особливостей соціальної роботи в пенітенціарній системі. Розуміння змісту і напрямків соціальної роботи мігрантами, біженцями та з внутрішньо переміщеними особами. Знання основ соціальної допомоги ветеранам війни, учасникам бойових дій, учасникам АТО (ООС)

Питання для обговорення:

1. Система соціальної підтримки сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах.
2. Соціальне обслуговування літніх людей.
3. Соціальна робота з особами з інвалідністю.
4. Соціальна робота з жінками, що зазнали насильства.
5. Соціальна робота в пенітенціарній системі.
6. Соціальна робота мігрантами, біженцями та внутрішньо переміщеними особами (ВПО).
7. Соціальна допомога ветеранам війни, учасникам бойових дій, учасникам АТО (ООС)

Основні поняття і категорії: соціальна робота, соціальна служба, супервізія, соціальні відносини, соціальна практика, соціальні зв'язки, соціальні механізми, соціальна діяльність, соціальні проблеми, сім'я, старість, пенсія, страхування, інвалідність, пенітенціарна система, насильство, залежність, внутрішньо переміщені особи (ВПО), ветерани війни, учасники бойових дій, учасники АТО (ООС).

ЛІТЕРАТУРА ОСНОВНА

1. Основні зміни у системі роботи з засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, у зв'язку з прийняттям Закону України «Про пробацію» [https://court.gov.ua/userfiles/skvi\(1\).pdf](https://court.gov.ua/userfiles/skvi(1).pdf) (дата звернення: 23.04.2021)
2. Правила Ради Європи про пробацію. Рекомендація CM/Rec(2010)1 <https://rm.coe.int/16806f4097> (дата звернення: 23.04.2021)
3. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України № 3671-VI, чинний, редакція від 03.03.2016. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text> (дата звернення: 23.04.2021)
4. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України № 3671-VI, чинний. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text> (дата звернення 23.04.2023)

5. Про державну допомогу сім'ям з дітьми : Закон України від 21.11.1992 №2811-XII із змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12> (дата звернення 27.03.2023). Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України № 2229-VIII, чинний. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення 23.04.2023)

6. Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю : Закон України від 19.12.2017 № 2249-VIII із змінами. Редакція від 01.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2109-14> (дата звернення 27.03.2023).

7. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 31.08.2018 № 2342-IV із змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15> (дата звернення 27.03.2023)

8. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України № 2229-VIII, чинний, редакція від 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення 27.03.2023).

9. Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України : Постанова КМУ від 20.08.2014 р. № 413 (в редакції від 21.10.2022 р.). URL : <https://ips.ligazakon.net/document/view/KP140413?an=346> (дата звернення 04.07.2023)

10. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю України : Закон України № 875-XII, чинний. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> (дата звернення 27.03.2023)

11. Про охорону дитинства : Закон України 2402-III, чинний. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2402-14#Text> (дата звернення 27.03.2023).

12. Про пробацію. Закон України від 01 січ. 2020 р. № 160-VIII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/160-19> (дата звернення: 23.04.2023)

13. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні. Закон України № 2961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2961-15#Text> (дата звернення 27.03.2023)

14. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 26718-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> (дата звернення 27.08.2023).

15. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 26718-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> (дата звернення 27.08.2023).

16. Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк : Закон України від 17.03.2011 № 3160-VI. Редакція від 20.01.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3160-17#Text> (дата звернення: 27.08.2020). Типове положення про районний, міський,

районний у місті, селищний, сільський центр соціальних служб : Постанова Кабінету міністрів України від 01.06.2020 № 479. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479-2020-%D0%BF#n206> (дата звернення 27.08.2023).

17. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21.06.2001 № 2558-III із змінами. . URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2558-14> (дата звернення 27.03.2023).

18. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні : Закон України від 05.02.1993 № 2998-XII, чинний. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2998-12> (дата звернення 27.03.2023).

19. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 р. № 3551-XII (редакція від 27.10.2022 р.). URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3551-12> (дата звернення 04.02.2023)

20. Типове положення про територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг): Постанова Кабінету Міністрів України № 177-2020-п, від 03.03.2020 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/243237372> (дата звернення 27.08.2023)

ДОДАТКОВА

1. Агарков О. А. Технології соціальної роботи : навч. посіб. / О. А. Агарков [та ін.]. Запоріжжя, : Мотор Січ, 2015. 486 с.

2. Жук, О., Сільвестрова, О., Гапончук О. Повоєнні соціальні виклики в українському суспільстві на сучасному етапі (2022). *Ввічливість. Humanitas*, 4. С. 22-29 <http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas/article/view/752/693> (дата звернення 04.02.2023)

3. Інклюзивне навчання. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya> (дата звернення 14.07.2023).

4. Капська А. Й. Соціальний супровід різних категорій сімей та дітей [Текст] : навч. посібник. К. : Центр учбової літератури, 2012. 231, [1] с

Методичні рекомендації

З досвіду спеціалістів, основні зовнішні ознаки характерні для сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, пов'язані у першу чергу зі зловживанням членами родини алкогольних та наркотичних речовин; випадки насилля в родині; інвалідність одного із членів родини; безробіття одного з членів сім'ї; перебування членів сім'ї у місцях позбавлення волі.

Слід охарактеризувати підходи до питання класифікації сімей, що опинилися у складних життєвих обставинах, виходячи із визначення «складна життєва ситуація». Проаналізувати напрями та форми соціальної роботи з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах.,

У другому питанні необхідно звернутися до нормативно-правових актів, які стосуються соціального захисту громадян похилого віку, ветеранів війни та праці, осіб з інвалідністю. Дати характеристику закладів соціального захисту літніх людей та показати механізми реалізації такого захисту.

Третє питання стосується проблем адаптації осіб з інвалідністю до суспільного життя. Особливу увагу слід приділити проблемі навчання дітей з інвалідністю (створення системи інклюзивного навчання).

Останнім часом в Україні активізувалася робота з попередження насильства стосовно жінок як на державному рівні, так і зусиллями громадських організацій. В Україні відбуваються перші спроби запровадження й реалізації певних моделей роботи: превентивної, навчально-тренінгових програм, роботи з правоохоронними органами, організації притулків для жінок, кризових консультативних центрів (очних та заочних), центрів реінтеграції, груп взаємопідтримки чи самопомогі, психотерапевтичних програм (індивідуальних та групових).

Тому необхідно звернутися до аналізу принципів соціальної реабілітації жінок, що зазнали насильства, показати зв'язок соціальної реабілітації та соціальної адаптації.

Дати визначення поняття «пенітенціарна система», та окреслити основні проблеми її функціонування в Україні. Слід дати аналіз технологіям соціальної роботи в пенітенціарній системі, окрім виходячи із принципів охорони соціальних прав, соціального реагування, опори на власні сили, максимізації соціальних ресурсів, конфіденційності, гуманізму, толерантності та законності.

При розгляді останнього питання слід зауважити, що в Україні переважає медична модель профілактики, яка спрямована на попередження розвитку захворювань та проведення заходів боротьби зі шкідливим для здоров'я вживанням тютюну, алкоголю, наркотичних та інших психоактивних речовин. Тому слід охарактеризувати основні способи реалізації завдань профілактики, в першу чергу, навчання здорового способу життя; надання психологічної і соціальної підтримки; зміну соціально-культурних умов життя; інформування про ознаки та негативні наслідки вживання адиктивних речовин тощо.

Контрольні питання та завдання для самоперевірки

6. Дайте визначення поняття «складні життєві обставини».
7. Розмежуйте поняття «благополучна сім'я», «сім'я соціального ризику», неблагополучна сім'я / функціонально-неспроможна «асоціальна сім'я», «пасивна сім'я».
8. Назвіть індикатори кризового стану родини.
9. Якими законодавчими актами регулюється соціальна робота з пенсіонерами та літніми людьми в Україні?
10. Які механізми пенсійного забезпечення існують на даний час в Україні. Покажіть їх переваги та недоліки.
11. Якими законодавчими актами регулюється соціальна робота з пенсіонерами інвалідами в Україні?
12. Дайте визначення поняття «інвалідність» та «особа з інвалідністю».
13. Як в Україні організована робота з жінками, що зазнали насильства?
14. Які особливості соціальної роботи у пенітенціарній системі? Які риси суттєво відрізняють її від інших напрямів соціальної роботи?
15. Які технології соціальної роботи застосовуються у діяльності соціального працівника в пенітенціарній системі?
16. Яка модель профілактики залежності переважає в Україні?
17. Як в Україні організована соціальна робота з особами, що мають різні види залежності (алкогольна, наркотична, ігрова тощо)?

Теми доповідей, рефератів і творчих завдань

1. Аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання дітей, позбавлених батьківського піклування.
2. Соціальний портрет «дітей вулиці».
3. Альтернативні підходи до роботи з дітьми-сиротами: фостерські сім'ї, дитячі будинки сімейного типу.
4. Соціальні проблеми людей з інвалідністю в Україні.
5. Види насильства: фізичне, сексуальне, емоційне. Ознаки насильства.
6. Соціальна допомога жінкам, які зазнали насильства. Розгляд окремих випадків.

Тема 15. Менеджмент соціальної роботи

Мета – знання змісту менеджменту соціальної роботи та основних підходів до розуміння його сутності. Знання принципів та функцій менеджменту соціальної роботи.

Питання для обговорення:

1. Поняття менеджменту соціальної роботи.
2. Основні підходи до розуміння сутності менеджменту соціальної роботи.
3. Принципи менеджменту соціальної роботи.
4. Функції менеджменту соціальної роботи.

Основні поняття і категорії: менеджмент, менеджмент соціальної роботи, принципи менеджменту соціальної роботи, функції менеджменту соціальної роботи.

ЛІТЕРАТУРА

ОСНОВНА

1. Главацька О.Л. Менеджмент соціальної роботи. Курс лекцій. URL : <http://www.info-library.com.ua/books-book-119.html> (дата звернення 18.06.2023)
2. Колбіна Л. А. Менеджмент соціальної роботи : навч. посіб. Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2017. 406 с. URL : <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/636/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D0%B1%D1%96%D0%BD%D0%B0%20%D0%9C%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D0%B4%D0%B6%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%20%D1%81%D0%BE%D1%86.%D1%80%D0%BE%D0%B1.pdf> (дата звернення 18.06.2023)
3. Песоцька О.П., Дедов Є.Г. Менеджмент соціальної роботи: навч. посіб. для студ. Спец. «Соціальна робота», «Соціальна педагогіка». Луганськ: Альма-матер, 2012. 110 с. URL : <https://dspace.ltsu.org/bitstream/123456789/2146/1/Np.pdf> (дата звернення 18.06.2023)
4. Тернавська Т.А., Раєвська Я.М., Мельник Ж.В. Менеджмент соціальної роботи: навчально-методичний посібник для студентів галузі знань 23 Соціальна робота. Кам'янець-Подільський: Видавець Панькова А.С., 2020. 262 с. <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/3789/Ternavskaya-T.->

ДОДАТКОВА

1. Артеменко І. Е. Підготовка менеджерів соціальної роботи до застосування кейс-менеджменту у роботі з клієнтами. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2014. Вип. 1. С. 12-19. http://nbuv.gov.ua/UJRN/OD_2014_1_4 (дата звернення 18.06.2023)

2. Коленіченко Т. І. Управлінський аспект професійної діяльності фахівців соціальної сфери. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 11 : Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління. 2013. Вип. 17, ч. 2. С. 64-71. http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/6037/11%20%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%96%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_2013.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення 18.06.2023)

3. Тимошко Г. М. Менеджмент соціальної роботи: навчальний посібник. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2011. 308 с. URL : https://lib.iitta.gov.ua/721606/1/20%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%9C%D0%A1%D0%A0_2011_.pdf (дата звернення 18.06.2023)

Методичні рекомендації

Слід дати визначення понять «менеджмент» та «менеджмент соціальної роботи» та звернути увагу на те, що менеджмент соціальної роботи має відкритий суспільний характер та людський вимір. Сутність і структура менеджменту соціальної роботи, а також механізми його впровадження спрямовані на підготовку та схвалення оптимальних управлінських рішень щодо соціальної допомоги та соціального захисту відповідних соціальних груп в суспільстві. Менеджмент соціальної роботи на сучасному етапі розвитку держави виступає як відтворення й процес упорядкування соціальних відносин і норм.

Необхідно визначити систему наукових принципів, на яких має базуватись менеджмент соціальної роботи (визначення цілей, планів, політики та програм, забезпечення ресурсів – людей, матеріалів і техніки, включення всіх цих ресурсів в роботу через розумну організацію, контроль ефективності роботи для досягнення поставлених цілей, забезпечення відчуття досягнень працівниками за допомогою фінансових і нефінансових стимулів).

Окреслити функції менеджменту соціальної роботи: Справедливість і прозорість рішень, вміння слухати та співпереживати, вміння вживати заходи там, де це потрібно, схвалення хорошої роботи, заохочення членів команди хвалити один одного, знання кожного члена їх команди та його сильних, слабких сторін та кар'єрних прагнень.

Контрольні питання та завдання для самоперевірки

1. Дайте визначення понять «менеджмент» та «менеджмент соціальної роботи».
2. Дайте визначення об'єкта та суб'єкта менеджменту соціальної роботи.

3. Що таке ресурси соціальної роботи?
4. У чому суть управлінської кризи в сучасній соціальній роботі?
5. Назвіть принципи соціальної роботи.
6. Чому особливого значення у соціальній роботі набув принцип гуманізації?
7. Розкрийте зв'язок між принципами соціальної роботи.
8. Назвіть функції соціальної роботи.
9. Розкрийте зв'язок між функціями соціальної роботи.

Теми доповідей, рефератів і творчих завдань

1. Менеджмент соціальної роботи як різновид соціального управління
2. Історія та теорія менеджменту соціальної роботи
3. Суспільний характер та людський вимір менеджменту соціальної роботи.
4. Менеджмент соціальної роботи на сучасному етапі розвитку держави
5. Зв'язок принципів та функцій соціальної роботи.

Історія та теорія соціальної роботи : методичні вказівки до семінарських занять для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми «Соціальне забезпечення» галузь знань 23 Соціальна робота спеціальності 232 Соціальне забезпечення денної та заочної форм навчання / уклад. О.Ю.Сільвестрова. Луцьк : Луцький НТУ, 2023. 52 с.

Комп'ютерний набір та верстка:
Редактор:

О. Ю. Сільвестрова
О. Ю. Сільвестрова

Підп. до друку «__»_____2023 р. Формат А4. Папір офс.
Гарн. Таймс. Ум. друк. арк. 3,72.
Тираж 50 прим.

Відділ іміджу та промоції
Луцького національного технічного університету
43018, м. Луцьк, вул. Львівська, 75
Друк – ІВВ Луцького НТУ

